

ЕИ **75**

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
СЕДАМДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА

**Антропологија
(у) будућности**

Етнографски институт САНУ
и
Археолошки институт Београд

АНТРОПОЛОГИЈА (У) БУДУЋНОСТИ

Главни и одговорни уредник:
Драгана Радојичић

Уредник:
Бојана Богдановић

Београд – Археолошки парк Виминацијум
2022.

ISBN 978-86-7587-115-6

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

Археолошки институт
Institute of Archaeology
Institut Archéologique

Institute of Ethnography SASA
and
Institute of Archaeology Belgrade

**ANTHROPOLOGY
OF/IN THE FUTURE**

Editor-in-chief:
Dragana Radojčić

Editor:
Bojana Bogdanović

Belgrade – Archeological Park Viminacijum
2022.

ISBN 978-86-7587-115-6

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

Археолошки институт
Institute of Archaeology
Institut Archéologique

Издавач

Етнографски институт САНУ
Кнез Михаилова 36/4, Београд, тел. +381112636804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Уређивачки одбор:

Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ, Београд)
Миомир Кораћ (Археолошки институт, Београд)
Весна Петреска (Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопље)
Дан Подјед (Истраживачки центар Словеначке академије наука и уметности, Љубљана)
Небојша Кузмановић (Архив Војводине, Нови Сад)

Превод:

Драгана Стевановић
Аутори

Припрема:

Зоран Перовић

Штампа:

Финеграф, Београд

Тираж:

300 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Publisher:

Institute of Ethnography SASA
Knez Mihailova 36/4, Belgrade, tel. +381112636804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Editorial board:

Dragana Radojčić (Institute of Ethnography SASA, Belgrade)
Miomir Korać (The Institute of Archaeology, Belgrade)
Vesna Petreska (The Marko Cepenkov Institute of Folklore, Skopje)
Dan Podjed (Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Ljubljana)
Nebojša Kuzmanović (The Archives of Vojvodina, Novi Sad)

Translated by:

Dragana Stevanović
Authors

Prepress:

Zoran Perović

Printed by:

Finegraf, Belgrade

Copies:

300

The printing of this volume has been financially supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia

САДРЖАЈ
SUMMARY

Уводна реч	/ 9
Introductory Speech	/ 13
Пролегомена	/ 17
Prolegomenon	/ 17
Антропоцен и криза – антрополошки одговори	/ 31
Anthropocene and crisis – anthropological answers	/ 31
Антропос (у) будућности	/ 49
Anthropos of / in the future	/ 49
Антропологија и дигитални свет	/ 71
Anthropology and the digital world	/ 71
Антропологија између теорије и примене	/ 95
Anthropology between theory and application	/ 95
Антропологија у будућности – Пракса данас!	/ 119
Anthropology in the future – Practice today!	/ 119
Индекс аутора	/ 145
Index of Authors	/ 147

Уводна реч

Антропологија (у) будућности замишљена је као место идејног сусрета и мисаоног зближавања домаћих и страних истраживача у области антропологије, без обзира на то да ли јој они приступају из академско-теоријске перспективе или је, пак, реч о појединцима који се истраживањем антрополошких феномена баве у оквиру других (сродних) институција у земљи и иностранству. Потреба за дијалогом о будућности антропологије као дисциплине, али и света у којем живимо, наметнула се у тренутку када друштво у целини (и у свим својим аспектима) пролази кроз велике промене. Посттранзицијски, економски, технолошки, социјални, еколошки и здравствени изазови са којима се у актуелном тренутку суочава човечанство, имплицирају и (ре)имагинирање подручја и тема истраживања науке чији је задатак да „описе, именује, феноменолошки и термилошки одреди, обради, анализира и научно сагледа ове процесе“. У том смислу, *Антропологија (у) будућности* пред читаоце ставља, с једне стране, увид у теоријске и методолошке иновације у нашој дисциплини које су неопходне за „хватање укоштац“ са савременим светом, а с друге стране, у нове терене и нове теме које се појављују у дигиталној ери. Нека од питања која на овај начин тематски конципирана публикација покреће јесу: нове информационе технологије, друштво надзора, наука у антропоцену, антропологија и еколошка питања, питање миграција у светлу нових технологија, антропологија и друштвени медији итд. Имајући у виду да је реч о веома широком проблемском пољу, аутори су тумачењу друштвених, културних,

биоетичких, технолошких, правних и других промена приступили на различите начине, а у складу са личним истраживачким вокацијама. Окупљени прилози изложени су кроз уводна разматрања и пет тематских поглавља.

Замишљен као тематски колаж, уводник представља *Пролејомену* за читање прилога у поглављима која следе. Прилози о новим дигиталним теренима, „размени“ у постиндустријском, информатичком и „хипермедијализованом“ друштву као и о илузији стејкхолдера у доба псеудонауке, требало би, тек у назнакама, да укажу на ширину проблемског ткива захваћеног публикацијом која је пред читаоцима.

Прилози у првом поглављу *Анџројоцен и криза – анџројолошки одговори* промишљају поједине аспекате друштвене стварности у времену кризе – моменату када „појединцима и институцијама постају преко потребни нормативни принципи који информишу и оправдавају поступке и уређују њихов међусобни однос“. Аутори настоје да сагледају (и појасне) неке од актуелних дискурса у области екологије, јавног здравља и образовања, те да на тај начин укажу на значај, ширину и слојевитост кризе као искуственог оквира антрополошких истраживања.

Анџројос (у) будућности је друга тематска целина у којој се, „на пресеку прошлости и будућности“, разматра различита теоријска и методолошка проблематика везана за људско-технолошке односе, истраживања људске репродукције, савремене проблеме биодиверзитета као и феминистичку антропологију образовања. О њима један део аутора дискутује на основу емпиријских искустава стечених током истраживања које самостално спроводе, док се други део аутора ослања на опште теоријске увиде које интерпретирају у сопственим идејним оквирима.

Анџројологија и дигитални свиџ је поглавље које доноси студије из области дигиталне и киборг антропологије. Имајући у виду да је однос између људи и технологија дигиталне ере изузетно широко (и релативно ново) истраживачко подручје, аутори су искористили могућност (и прилику) да на потпуно различите начине посматрају, анализирају и тумаче социокултурне феномене који настају и одвијају се у сајбер простору. С тога се у трећој тематској целини може

читати о дигиталном хумору, мимовима, локализованом интернету, дигиталној етнографији, религији на интернету, киборзима, дигиталном активизаму итд.

Одговор на питање „да ли је примењени аспект антропологије развијенији од њеног теоријског дела или *vice versa*?“ покушава да понуди поглавље *Антропологија између теорије и примене*. Четврта целина на тас ставља, са једне стране, теоријска промишљања о прошлости, садашњости и будућности наше дисциплине, док са друге стране приказује антропологију као науку која своја теоријска (са)знања веома успешно имплементира у пракси – с тим у вези аутори посебно апострофирају допринос антропологије јавним политикама (на примеру истраживања младих, транзиције у одраслост и феномена „продужене младости“), образовању (на примеру предмета Народна традиција у основношколским установама) као и институцијама заштите културних добара (на примеру ангажовања антрополога у Архиву Војводине).

Завршно поглавље *Антропологија у будућности – Практика данас!* приказује резултате конкретних антрополошких истраживања у области музеологије, туризма, антропоекологије и религиозности: прилози о начину на који се у музејским просторима сусрећу и укрштају антропологија и наука о музејима, примени антрополошког знања (и вештина) у туризму као привредној грани, те указом на наопходност укључивања антрополога у акутне еколошке и религијске проблеме, приказане студије случаја показују да су антрополози посве компетентни стручњаци, кадри да одговоре на изазове које са собом носи актуелни друштвени тренутак.

Антропологија (у) будућности – национални научни скуп са међународним учешћем који се одржава 8. и 9. септембра 2022. године у организацији Етнографског института САНУ и Археолошког института Београд поводом јубиларне, седамдесет пете године од оснивања Етнографског института САНУ – подстиче (само)преиспитивање антропологије као једне од хуманистичких наука „које се често критикују да немају практичну сврху и да не пружају релевантна и применљива знања“. Двадесет и шест прилога који су пред читаоцима „оцртавају смернице којима се воде савремена етнографска ис-

траживања, назначују нове етнографске теме у истраживању ‘хоризонта будућности/будућег’” и показују да су истраживачи из хуманистичких дисциплина активно укључени у решавање конкретних друштвених проблема.

др Бојана Богдановић

Introductory Speech

Anthropology of / in the future is conceived as a place of the conceptual meeting and convergence of ideas of domestic and foreign researchers in the field of anthropology, regardless of whether they approach it from an academic-theoretical perspective or, alternatively, it is about individuals who are engaged in the research of anthropological phenomena within other (related) institutions, both home and abroad. The need for a dialogue about the future of anthropology as a discipline, but also of the world we live in, arose at a time when society as a whole (and in all its aspects) is going through major changes. The post-transitional, economic, technological, social, ecological and health challenges that humanity is currently facing, also imply a (re)imagining of the areas and research topics of the science whose task is to “describe, name, determine, process and analyse phenomenologically and terminologically, and to scientifically observe all these processes”.

In this sense, *Anthropology of / in the future* offers readers, on the one hand, an insight into theoretical and methodological innovations in our discipline that are necessary for “tackling” the modern world and, on the other hand, new areas and topics that emerge in the digital era. Some of the issues raised in this publication include: new information technologies, surveillance society, science in the Anthropocene, anthropology and ecological issues, the issues of migrations in light of new technologies, anthropology and social media, etc. Bearing in mind that this is a very broad problem area, the authors approached the interpretation of social, cultural, bioethical, technological, legal and other changes in dif-

ferent ways, in accordance with their personal research vocations. The collected articles are presented through the introductory discussions and five thematic chapters.

Conceived as a thematic collage, the editorial represents a *Prolegomenon* for reading the articles in the chapters that follow. Articles on new digitalised areas, “exchange” in a post-industrial, information and “hyper-dynamic” society, as well as on the stakeholders’ illusions in the era of pseudoscience, should, indicate, or at least suggest, the breadth of the problem area covered in the publication in front of the readers.

Articles in the first chapter, *Anthropocene and crisis – anthropological answers*, reflects on certain aspects of social reality in times of crisis, the moment when “individuals and institutions are in dire need of special normative principles that inform and justify actions and regulate their mutual relationship”. The authors try to review and (clarify) some of the current discourses in the field of ecology, public health, and education, and thus highlight the importance, breadth and layers of the *crisis* as an experiential framework of anthropological research.

Anthropos of / in the future is the second thematic unit in which, “at the intersection of the past and the future”, various theoretical and methodological issues related to human-technological relationships, human reproductive research, contemporary issues of biodiversity as well as the feminist anthropology of education are discussed. One section of the authors discusses the issues based on empirical experiences gained through the research they conduct independently, while the other section relies on theoretical insights interpreted in their own conceptual frameworks.

The next chapter, *Anthropology and the digital world*, brings studies from the field of digital and cyborg anthropology. Considering that the relationship between people and technologies of the digital era is an extremely broad and (relatively new) research area, the authors have used this possibility (and the opportunity) to, in completely different ways, observe, analyse and interpret sociocultural phenomena that arise in cyber space. Therefore, in the third thematic unit, one can read about digital humour, memes, localised internet, digital ethnography, religion on the internet, cyborgs, digital activism, etc.

The chapter *Anthropology between theory and practice* tries to answer the question “is the applied aspect of anthropology more developed than its theoretical part or *vice versa*?” The fourth unit presents, on the one side, theoretical reflections on the past, present and the future of our discipline, whereas on the other side of the scale, it presents anthropology as a science that very successfully implements its theoretical knowledge in practice. With regard to this, the authors emphasise the contribution of anthropology to public policies (with the example of youth research, the transitions to adulthood and the phenomenon of the “extended youth”), education (with the example of the subject of folk tradition in elementary schools) as well as to the institutions for the protection of cultural assets (with the example of the engagement of anthropologists in the Archives of Vojvodina).

The final chapter, *Anthropology in the future – Practice today!*, shows the results of concrete anthropological research in the field of museology, tourism, anthropo-ecology and religiosity with articles on the way in which anthropology and museum science meet and intersect in the museum spaces, the application of anthropological knowledge (and skills) in tourism as an economic branch, and an indication of the necessity of involving anthropologists in the current ecological and religious issues. The presented case studies show that anthropologists are fully competent experts, able to face the challenges the current social moment presents.

Anthropology of / in the future – a national scientific conference with international attendees, which is being held on September 8th and 9th, 2022, organised by Institute of Ethnography SASA and Institute of Archaeology Belgrade, on the occasion of the 75th anniversary of the founding of the SASA Institute of Ethnography – encourages (self)reflection of anthropology as one of the humanities “that is often criticised for not having a practical purpose and for not providing relevant and applicable knowledge.” Twenty-six articles that are presented in this publication “outline the guidelines with which to conduct contemporary ethnographic research, provide new ethnographic topics in the research of “future horizons” and show that the researchers from the humanities are actively engaged in dealing with concrete social issues.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ PROLEGOMENON

ДАН ПОДЈЕД (Словенија)

Истраживачки центар Словеначке академије наука и уметности

Нова антропологија за разумевање ПОСТ-КОВИД ЧОВЕКА

„Отворите прозоре, отворите врата: НОВИ ЧОВЕК ДОЛАЗИ. Сви механизми морају умрети! Нови Човек долази!“ (Превод Ана Jelnikar i Barbara Siegel Carlson). 1925, Сречко Косовел, вероватно најбољи словеначки песник, употребио је ове речи у једној од својих контструктивистичких песама да најави долазак новог човека. О настанку новог човека и новог антрополога се такође говори у овом раду, који представља неку врсту упутства које би антропологија могла да следи како би прилагодила свој метод и разумела нове трендове 21. века, или, прецизније, периода. Најупечатљивији од ових трендова су: 1. живот у затвореном простору, 2. комуникација на даљину уз помоћ технолошких уређаја, 3. транзиција из ризичног друштва у друштво које се надгледа.

Овај рад описује како у савременом добу антрополози могу да приступе људима на даљину и баве се етнографијом користећи нове методе засноване првенствено на информацијама и комуникационим технологијама. Рад истиче ове технологије које омогућују етнографска истраживања на даљину која су јефтинија, практичнија, бржа, ефикаснија и релевантнија из угла животне средине – или је барем важна допуна „традиционалној“ етнографији. Аутор објашњава како се етнографија и антрополошка истраживања могу побољшати комбиновањем квалитативних и квантитативних метода како

би се стекло знање о различитом понашању, праксама, навикама и бољем разумевању начина живота.

Ако се у прошлости антрополог сматрао главним оруђем за прикупљање и анализу података, сада морамо да размишљамо о проширеној и обогатој етнографији која ће бити основа за обновљењу антропологију која ће пружити јаснију слику друштвене стварности, било да је у питању виртуелна или физичка.

Кључне речи: будућности антропологије, пост-ковид гоба, методологија, проширена етнографија, информационо-комуникационе технологије.

CV

Дан Подјед је научни сарадник у Истраживачком центру Словенске академије наука и уметности, ванредни професор на Универзитету у Љубљани (Филозофски факултет, Одсек за етнологију и културну антропологију) и виши саветник у Институту за иновације и развој Универзитета у Љубљани. Био је руководилац EASA мреже за примењену антропологију (2010–2018). Оснивач је и од 2013. до 2018. године организатор међународног симпозијума „Зашто су свету потребни антрополози“, који је постао најважније место сусрета примењених антрополога у Европи и шире. Водио је неколико домаћих и међународних пројеката и спроводио своја истраживања на различитим локацијама, укључујући Љубљану, Београд, Будимпешту, Њукасл, Дарам и Осло. 2020. године XX век је објавио његову књигу „Све те очи“ у којој објашњава зашто смо све више посматрани и изложени преко паметних телефона и других уређаја. У књизи „Зашто су свету потребни антрополози“ (Routledge, 2021) окупио је водеће стручњаке у овој области како би истакао вредност антропологије у данашњем свету. Године 2022. уредио је књигу на словеначком језику под насловом „Невидљиви живот отпада“, која се заснива на међународној упоредној студији о праксама управљања отпадом. Недавно се бавио истраживањем последица изолације и усамљености те је 2020. објавио књигу „Indoor Anthropology“ (на словеначком) у којој је јавности представио како је упознао друштво и себе током пандемије Ковид-19.

DAN PODJED (Slovenia)

Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts

A new anthropology for understanding the post-Covid human

„Open the windows, open the doors: NEW MAN IS COMING. All mechanisms must die! New Man is coming!“ (Translated by Ana Jelnikar & Barbara Siegel Carlson.) In 1925, Srečko Kosovel, possibly the best Slovenian poet, used these words in one of his constructivist poems to announce the arrival of a new human. The emergence of the new human and new anthropologist is also discussed in this paper, which presents some guidelines that anthropology could follow in adapting its method to understand the new trends in the 21st century or, more precisely, in the post-Covid period. The most visible of these trends are: 1. indoor living, 2. remote communication with technological devices, 3. the transition from risk society to surveillance society.

The paper describes how in the contemporary time anthropologists can approach people at a distance and conduct ethnography using new methods based primarily on information and communications technologies. It highlights how these technologies can enable remote ethnographic research that is cheaper, more practical, faster, more efficient, and more relevant from an environmental perspective – or is at least an important complement to “traditional” ethnography. The author also explains how ethnography and anthropological research can be enhanced by combining qualitative and quantitative methods so that one can learn about different behaviours, practices, and habits, and better understand ways of life.

If in the past the anthropologist was considered the main tool for data collection and analysis, now we need to think about an augmented and enriched ethnography that can be the basis for a renewed anthropology that can provide a clearer picture of the social reality, whether virtual or physical.

Key words: the future of anthropology, post-Covid time, methodology, augmented ethnography, information and communications technologies.

CV

Dan Podjed, PhD, is a Research Fellow at the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (Institute of Slovenian Ethnology), Associate Professor at the University of Ljubljana (Faculty of Arts, Department of Ethnology and Cultural Anthropology) and Senior Advisor at the Institute for Innovation and Development of the University of Ljubljana. He was Convenor of the EASA Applied Anthropology Network (2010-2018) and continues to serve the network as Executive Advisor. He was the founder and from 2013 to 2018 the organiser of the international symposium Why the World Needs Anthropologists, which has become the most important meeting place for applied anthropologists in Europe and beyond. He has led several national and international projects and conducted his research in various locations, including Ljubljana, Belgrade, Budapest, Newcastle, Durham, and Oslo. In 2020, *XX vek* published his book "All Those Eyes" (Sve te oči in Serbian), in which he explains why we are increasingly observed and exposed through smartphones and other devices. In the book Why the "World Needs Anthropologists" (Routledge, 2021) he brought together the leading experts in the field to highlight the value of anthropology in today's world. In 2022 he published an edited volume in Slovenian, entitled "Invisible Life of Waste", which is based on an international comparative study of waste management practices. Recently he has been researching the consequences of isolation and loneliness and in 2020 published the book "Indoor Anthropology" (in Slovenian), in which he presented to the public how he came to know society and himself during the Covid-19 pandemic.

ЛИДИЈА ВУЈАЧИЋ (Црна Гора)

Филозофски факултет Универзитета Црне Горе, Подгорица-Никшић

НОМО CONSUMENS и НОМО MEDIATUS – Антрополошки осврт

Сваки период у људској историји је обиљежен неком врстом размјене, односно социоекономским моделом понашања у којем по одређеним правилима круже стандардизоване вриједности тј. производе се и конзумирају материјални и симболички садржаји. У антрополошким теоријама се, стога, размјена проблематизује као комплексан феномен који објашњава на који су начин уређени друштвени односи, формирана друштвена структура, који морални и естетски стандарди доминирају, каква је социјална стратификација итд. За савремено постиндустријско, информатичко и „хипермедијализовано“ друштво, које је уједно етикетирано као развијено, демократско, али и екстремно материјалистичко и површно-визуелно, карактеристична је енормна „размјена“ тј. производња и потрошња најразличитијих добара (као и пратећих, највише индукованих из медијских садржаја, симбола) па и његова анализа далеко превазилази економску раван и преусмјерава се са *homo economicus*-а на *homo consumen*-а и паралелно, на *homo mediatus*-а, као што је и његова главна критика усмјерена на растрошност (у смислу „вишка“ који превазилази неопходно) кроз готово свакодневну потрошачку праксу и медијску „кампању“.

Тзв. потрошачки синдром, у друштву презасићеном објектима (будући да су економске промјене и технолошке иновације интезив-

но крајем XX и почетком XXI вијека измијениле дотадашњу культуру потреба, концепт радног и слободном времена, као што су увеле плуралитет животних стилова, могућност трансформације имица, па и идентитета који се „редефинишу“ преко посједованих ствари, робних марки, медијских садржаја итд.) је произашао из све израженије брзине и нестабилности постмодерног друштва и личности тј. наслонио се на свијет материјалних ствари у настојању да оне постану референтне тачке које ће, макар привремено, „стабилизovati“ живот савремене индивидуе. Но, предметно обиље (или чежња за њима) води у нову личну кризу и осиромашење аутентичног доживљаја у избору и посједовању, а нарочито у значењу будући да га масовна производња и потрошња, на неки начин, поништава.

Кључне речи: размјена, медији, конзумеризам, пошрошачка пракса.

CV

Лидија Вујачић је ванредни професор на Филозофском факултету Универзитета Црне Горе. Области којима се примарно бави у оквиру социокултурне антропологије су: антропологија популарне културе, антропологија конзумеризма и антропологија медија. Дипломирала је и магистрирала на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. На истом универзитету је била као сарадник ангажована у научноистраживачком раду. Докторирала је 2007. године на Филозофском факултету Универзитета Црне Горе након чега је бирања у звање доцент, потом у звање ванредни професор. Од 2007. до 2010. године стручно се усавршавала на Freie Universitat (Берлин) и Karl Franzens Universitat (Грац). Ауторка је и коауторка једанаест монографија. Такође је објавила више десетина научних и стручних радова, као и неколико стотина чланака, а била је и коаутор и стручни консултант у раду на неколико документарних филмова. Учествовала је, по позиву, на више десетина међународних научних конференција (Берлин, Грац, Рим, Фиренца, Удине, Истанбул, Хале итд.), а руководила и сарађивала на више међународних пројеката. Такође, Лидија Вујачић се бави умјетничким радом (ликовном антропологијом, како је у бројним рецензијама назван њен начин сликарског изражавања који, управо, повезује умјетничко и научно тумачење савременог, медијализованог, конзумеристичког друштва) и до сада је имала неколико самосталних изложби у Црној Гори и Италији.

LIDIJA VUJAČIĆ (Montenegro)

Faculty of Philosophy, University of Montenegro, Podgorica-Nikšić

HOMO CONSUMENS AND HOMO MEDIATUS – Anthropological Review

Every period in human history is marked by a kind of exchange, ie a socio-economic model of behavior in which, according to certain rules, standardized values circulate, ie material and symbolic contents are produced and consumed. In anthropological theories, therefore, exchange is problematized as a complex phenomenon that explains how social relations are organized, social structure formed, which moral and aesthetic standards dominate, what is social stratification, etc. For modern post-industrial, information and „hypermedialized“ society, which is also labeled as developed, democratic, but also extremely materialistic and superficial-visual, is characterized by enormous „exchange“, ie production and consumption of various goods (as well as accompanying, mostly induced from media content, symbols) and its analysis far exceeds economic level and is redirected from homo economicus to homo consumens and in parallel, to homo mediatus, as is his main critique of wastefulness (in the sense of „surplus“ that goes beyond what is necessary) through almost everyday consumer practice and media „campaign“.

So called consumer syndrome, in a society oversaturated with facilities (since economic changes and technological innovations intensively at the end of the XX and beginning of the XXI century changed the previ-

ous culture of needs, the concept of work and leisure, as they introduced plurality of lifestyles, the possibility of image transformation and identity are „redefined“ through owned things, brands, media content, etc.) arose from the growing speed and instability of postmodern society and personality, ie relied on the world of material things in an effort to make them reference points that will, at least temporarily, „stabilize the life of the modern individual“. But the subject abundance (or longing for them) leads to a new personal crisis and impoverishment of the authentic experience in choice and possession, and especially in meaning since mass production and consumption, in a way, nullifies it.

Key words: exchange, media, consumerism, consumer practice.

CV

Lidija Vujačić is an associate professor at the Faculty of Philosophy of the University of Montenegro. The areas she primarily deals with within sociocultural anthropology are: anthropology of popular culture, anthropology of consumerism and anthropology of the media. She graduated from the Department of Ethnology and Anthropology at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade. At the same university, she was engaged in scientific research work as an associate. She obtained her doctorate in 2007 at the Faculty of Philosophy (University of Montenegro), after which she was elected to the position of assistant professor, then to the position of associate professor. She trained professionally at the Freie Universitat (Berlin) and Karl Franzens Universitat (Graz) from 2007 to 2010. She was born in Podgorica. Lidija Vujačić is the author and co-author of eleven monographs. She has also published dozens of scientific and professional works, as well as several hundred articles, and was also a co-author and expert consultant in the work on several documentary films. She participated, by invitation, in dozens of international scientific conferences (Berlin, Graz, Rome, Florence, Udine, Istanbul, Halle, etc.), and managed and collaborated on several international projects. Also, Lidija Vujačić is engaged in artistic work (art anthropology, as her method of painting expression is called in numerous reviews, which precisely connects the artistic and scientific interpretation of the contemporary, medialized, consumerist society) and has had several solo exhibitions in Montenegro and Italy.

МИЛОШ МИЛЕНКОВИЋ (Србија)

Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одсек за етнологију и антропологију

Да ли се будућност антропологије крије у прошлости етнологије? О илузији стејкхолдера у доба псеудонауке

Инклузија стејкхолдера представља изазов за савремену антропологију и на епистемолошком и на етичком плану. Потрошили смо деценије рапсрављајући о томе да ли треба, и на који начин, да укључимо своје проучаване у процес креирања знања о њима самима и дошли до завидиних резултата који су нам углавном познати под ознаком постмодерне рефлексивности. Ипак, постмодерну углавном окривљујемо за успон негаторства науке и текући колапс цивилизације засноване на модерној науци и технологији. Данас се налазимо пред међусобно супротстављеним захтевима – да обавезно водимо рачуна о нашим проучаванима као о заинтересованим странама из перспективе финансијера и регулатора науке, али и да се као професори и истраживачи супротставимо затуцаности, примитивизму и порицању науке у свепрожимајућој атмосфери пост-истине. Како се изборити с тим конфликтним захтевима? Одговор се можда налази тамо где га најмање очекујемо – у прошлост етнологије, у односу на коју се антропологија углавном негативно дефинисала у домаћој интелектуалној традицији.

Кључне речи: историја антропологије, етнологија, инклузија ситејкхолдера, наука у друштву и за њега, неаџорсџво науке.

CV

Рођен је 1975. године у Београду у Југославији. Професор је на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Предаје од 2000. Написао је осам књига, уредио две и написао многе чланке у часописима и поглавља у књигама о: међуодносу историје, теорије, методологије, етике и политике друштвених и хуманистичких наука; антропологији науке; мултикултуралности и политикама идентитета; истраживању и очувању културног наслеђа; истраживању мањинама, и квалитету живота у социокултурној перспективи. Радио је у разним регулаторним телима, укључујући Матични одбор за хуманистичке науке при Министарству просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, Веће групације друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду, као српски члан Управног одбора COST CA 15137 ENRESSH – Европска мрежа за евалуацију истраживања у друштвено-хуманистичким наукама, као међународни представник Српског етнолошко-антрополошког удружења у Светском савету антрополошких друштава (WCAA), и као експерт-евалуатор за Хоризонт 2020 за Извршну агенцију за истраживање Европске комисије у областима етнологије и антропологије, културног памћења и историје идеја. Координисао је и Модул Жан Моне „Антропологија Европске уније“ на Универзитету у Београду. Тренутно је руководилац Центра за антропологију науке и образовања на Филозофском факултету. Обављао је дужност продекана за наставу на Филозофском факултету Универзитета у Београду и вршиоца дужности продекана за науку и међународну сарадњу (2009–2012). Поред својих академских и административних обавеза, подучавања и фундаменталних или примењених истраживања, повремено ради као консултант у области истраживања и развоја у друштвено-хуманистичким наукама. Он је заговорник агенде „Наука у друштву и за њега“ у реформи курикуларног и истраживачког оцењивања. Руководио је низом фундаменталних и примењених истраживачких пројеката финансираних од стране институција Републике Србије и међународних донатора (Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство културе и информисања, ОЕБС, ОСФ, СДЦ).

MILOŠ MILENKOVIĆ (Serbia)

University of Belgrade – Faculty of Philosophy, Department of Ethnology and Anthropology

Is the future of anthropology hidden in the past of ethnology? Inclusion of stakeholders in the age of pseudoscience

Stakeholder inclusion presents an epistemological and ethical challenge for contemporary anthropology. We spent decades debating whether and how to include those we study in knowledge creation processes, and we came up with enviable results known as postmodern reflexivity. However, we blame postmodernism primarily for the rise of science denialism and the current collapse of a civilization based on modern science and technology. Today, we are confronted with contradictory demands: to pursue the perspective of research funders and regulators, and to care for those we study as stakeholders, while also opposing bigotry, primitivism, and science denialism as professors and researchers in the pervasive atmosphere of post-truth. How do you reconcile these competing demands? The answer may be found where we least expect it: in the history of ethnology, in relation to which anthropology was mostly negatively defined in our native intellectual tradition.

Key words: history of anthropology, ethnology, stakeholder inclusion, science in and for society, science denialism.

CV

Born in 1975, in Belgrade, Yugoslavia. Professor at the Department of Ethnology and Anthropology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade. Teaches since 2000. He has authored eight books, edited two, and written many journal articles and book chapters on: intersections of history, theory, methodology, ethics and politics of social sciences and humanities; anthropology of science; multiculturalism and identity politics; cultural heritage research and safeguarding; research on minorities; quality of life in sociocultural perspective. Served on various regulatory bodies, including the Council for Humanities at the Serbian Ministry of Education, Science and Technological Development, the Academic Council of Social Sciences and Humanities of the University of Belgrade, as the Serbian member of the Management Committee of COST CA 15137 ENRESSH – the European Network for Research Evaluation in the Social Sciences and Humanities – as the international representative of the Serbian Ethnological and Anthropological Association in the World Council of Anthropological Associations (WCAA), and as an expert-evaluator for Horizon 2020 for the Research Executive Agency of European Commission in the fields of ethnology and anthropology, cultural memory and intellectual history. He also coordinated the Jean Monnet Module “Anthropology of the European Union” at the University of Belgrade. He is currently head of the Centre for Anthropology of Science and Education at the Faculty of Philosophy. He has served as Vice Dean for Academic Affairs at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade and as acting Vice Dean for Research and International Cooperation (2009 – 2012). In addition to his academic and administrative responsibilities, teaching, and fundamental or applied research, he occasionally works as a consultant in the field of Social Science Research and Development. He is an advocate for the “Science with and for Society” agenda in curricular and research assessment reform. He has directed a number of fundamental and applied research projects funded by both the Serbian national scientific framework and international donors (Ministry of Science and Education, Ministry of Culture, OSCE, OSF, SDC).

**АНТРОПОЦЕН И КРИЗА
– АНТРОПОЛОШКИ ОДГОВОРИ
ANTHROPOCENE AND CRISIS
– ANTHROPOLOGICAL ANSWERS**

САЊА ПОТКОЊАК (Хрватска)

Одсјек за етнологију и културну антропологију, Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу

Ра/стварање будућности: антрополошка истраживања у кризним временима

Савремена антрополошка истраживања у Хрватској суочавају се са посттранзицијским, економским, социјалним, еколошким кризама и изазовима на које покушавају одговорити реимагинирањем властитог подручја и тема истраживања. Та су истраживања вођена питањима чиме се и како бавити те могу ли наше антрополошке теме и антрополошка знања адекватно одговорити на будућносну оријентацију (Bryant & Knight 2019).

Ово излагање представља једно такво промишљање етнографских проблема који се надају као најављивање и растварање будућности. Кроз анализу случаја ра/стварања будућности на примеру једне заједнице у личкој регији, у излагању ће се покушати оцртати смернице којима се воде савремена етнографска истраживања и назначити нове етнографске теме у истраживању „хоризонта будућности/будућег“.

Презентација ће покушати одговорити на питања: како се антрополошки имагинирају партиципаторне антропологије будућности, је ли могуће за антропологију садашњости да утелотвори или имагинира антропологију у/о будућности те како се практикују одрживе антропологије садашњости схватајући да су у њима назначене *сми-вари будућности*?

Кључне речи: антропологија кризе, будућносна оријентација, антропоција и етнографија феномена у настајању.

CV

Сања Поткоњак је рођена 1972. године у Загребу. Ванредна је професорка, управница Катедре за етнологске методе и картографију те водитељица Послиједипломског докторског студија етнологије и културне антропологије на Филозофском факултету Свеучилишта у Загребу. У својим се истраживањима бави транзицијом, пост-социјализмом, те друштвеним, економским и околишним крајолицима деиндустријализације у касном капитализму. Објавила је две методолошке књиге: *Терен за етнологе почетнике* (2014) и *Мислити етнографски: квалитативни приступи и методе у етнологији и културној антропологији* (2016) у сарадњи с Невеном Шкрбић Алемпијевић и Тиханом Рубић. Заједно са Теом Шкокић, коленицом и пројектном сарадницом, припремила је рукопис књиге „Гдје живи творница?“ *Етнографија постиндустријског града*, с планираним датумом објаве у децембру 2022.

SANJA POTKONJAK (Croatia)

Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Philosophy, University of Zagreb

Futures un/made: anthropological research in times of crisis

Economic, social, environmental crises, and many other, governed by transition, take an important role in contemporary anthropological research in Croatia. In order to grasp and respond to different challenges, Croatian ethnography is trying to re-imagine its own research field, looking both at re-inventing its topic and re-adjust its looking glasses. In order to recognize a particular temporal orientation regarding the *things futural* (Bryant & Knight 2019), a new epistemological stance had to be appropriated on account of thinking alongside the futures of anthropology as well as the futures of an anthropological subject.

This presentation is based on a case study that encompasses anticipatory practices and practices of un/making of the future in the small rural community, in Lika county. Analysing the particular case study of an “un/making of the future”, the presentation will try to outline possible guidelines for ethnographic research of *the futural horizon*.

The presentation tackles several questions: how to imagine the future of a participatory anthropology, and, lastly, is it possible for an anthropology of the contemporary to embody and imagine the anthropology of/in the future how to practice anthropology of/in the present having in mind that it also showcases the *things futural*?

Key words: anthropology of crisis, futural orientation, anticipatory and ethnography of the emergent.

CV

Sanja Potkonjak was born in 1972 in Zagreb. She is associate professor of ethnology and anthropology. She holds a Chair in Ethnological Methods and Cartography, and is Head of the PhD program at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology, University of Zagreb. Her research concerns the processes of transition, and post-socialism. As of lately her research focuses on social, economic and environmental landscapes of deindustrialization in late capitalism. She authored two books on qualitative methods: *Fieldwork for apprentice ethnographers* (2014) and together with Nevena Skrbic Alempijevic and Tihana Rubic, coauthored a book titled: *Thinking Ethnographically. Qualitative Methods in Ethnology and Cultural Anthropology* (2016). In collaboration with Tea Škokić her colleague and research partner she prepared a book manuscript: *“Where did the factory go?” Ethnography of a Postindustrial Town*, which is expected to be launched by December 2022.

ТЕОДОРА ТОДОРИЋ МИЛИЋЕВИЋ (Србија)

Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Значај хуманистичких наука у свету у кризи

Од последњих неколико деценија 20. века високо образовање у већи-ни земаља пролази кроз велике промене. Неке од њих су повећање броја студената услед веће доступности образовања; развој информа-ционих технологија, које су олакшале и промениле комуникацију и сарадњу; глобализација и доминација енглеског језика у науци; ус-пон и распрострањеност неолибералне идеологије, те настанак тр-жишно оријентисаног модела универзитета. Наведене промене под-стакле су (само)преиспитивање хуманистичких наука, које се често критикују да немају *практичну* сврху и да не пружају релевантна и применљива знања. Академским радницима и радницама из хума-нистичких дисциплина замера се да се баве теоријом која није по-везана са *стварним* светом, те да нису довољно укључени/е у реша-вање конкретних друштвених проблема.

Глобалне промене у високом образовању и проблеми у хумани-стичким наукама у великој мери се одражавају и на Републику Ср-бију. То се види и на примеру Филолошког факултета Универзитета у Београду, који се годинама бори с падом интересовања студената за смерове књижевности и српског језика. У излагању ћу прво из-ложити неке од разлога за смањење броја студената на поменути профилима. Потом ћу проблематизовати тезу да хуманистичке на-уке, конкретно књижевност, не нуде релевантна знања. Напротив,

хуманистичке науке подстичу критичко мишљење, емпатију, толеранцију, разумевање и сарадњу, те помажу у превладавању страха од непознатог. У данашњем свету који иде из једне кризе у другу, хуманистичке науке имају велику одговорност за успостављање основа за бољу будућност.

Кључне речи: хуманистичке науке, књижевности, високо образовање, криза.

CV

Теодора Тодорић Милићевић (Травник, 1990) дипломирала је (2013) и мастерирала (2014) на Катедри за оријенталистику на Филолошком факултету Универзитета у Београду, Група за кинески језик, књижевност и културу. Од 2017. године је докторанткиња на Филолошком факултету Универзитета у Београду, модул књижевност. Од 2018. до 2019. године учествовала је на пројекту *Књиженство, теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године* (бр. 178029). У децембру 2020. пријавила је тему докторске дисертације под називом „Брак и материнство у часопису *Женски покрет* (1920–1938) и у прози књижевница у Краљевини СХС/Југославији“ под менторством доц. др Ане Коларић. Тренутно је запослена као истраживачица-сарадница на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Бави се студијама књижевности, рода, периодике и културе.

TEODORA TODORIĆ MILIĆEVIĆ (Serbia)

University of Belgrade, Faculty of Philology

The Importance of the Humanities in a World in Crisis

Since the last couple of decades of the 20th century higher education in most countries has undergone extensive changes. These are, for instance, an increase in the number of students due to greater accessibility of education; development of information technologies, which have facilitated and changed the way we communicate and cooperate; globalization and dominance of the English language in science; the rise and spread of neo-liberal ideology and hence the emergence of a market oriented university. These changes have caused (self)re-examination of the humanities, which are often criticized for the lack of a practical purpose and for providing irrelevant and *non-instrumental* knowledge. Researchers in humanities are also criticized for their interest in theory that is detached from the *real* world, and for the lack of participation in solving specific social problems.

Global changes in higher education and problems in the humanities have impact on the Republic of Serbia as well. That can be observed in the example of the Faculty of Philology at University of Belgrade, which has been struggling for years with the decline in students' interest in the fields of literature and the Serbian language. In this presentation, I will first indicate some reasons for the decline in the number of students in the mentioned profiles. I will then problematize the thesis that the humanities, specifically literature, do not offer relevant knowledge. On the contrary, the humanities encourage critical thinking, empathy, tolerance,

mutual understanding and cooperation, and help people to overcome fear of the unknown. In today's world that is going from one crisis to another the humanities have a great responsibility to lay the groundwork for a better future.

Key words: humanities, literature, higher education, crisis.

CV

Teodora Todoric Milićević (Travnik, 1990) obtained her BA (2013) and MA (2014) degree at the Oriental Languages, Literatures and Cultures Department at the Faculty of Philology, University of Belgrade, profile: Chinese Language, Literature and Culture. She has been a PhD candidate at the Faculty of Philology, University of Belgrade, module Literature, since 2017. From 2018 to 2019 she worked on the project *Knjiženstvo, Theory and History of Women's Writing in Serbian until 1915* (178029). In December 2020, she submitted her thesis proposal titled "Marriage and Motherhood in the Journal *Women's Movement* (1920–1938) and in the Prose of Women Writers in The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes / Kingdom of Yugoslavia". Her supervisor is Prof. Ana Kolarić. She works as a research assistant at the Faculty of Philology, University of Belgrade. Her research interests include literature, gender, periodical and cultural studies.

ЗОРАН МИЛОСАВЉЕВИЋ (Србија)

Институт за јавно здравље „Др Милан Јовановић Батут“

Вируси и друштвено неповерење у 21. веку: шта нас превенција ХИВ инфекције може научити о неповерењу у Ковид-19 вакцине?

Нежељена друштвена реакција на увођење пре-експозиционе профилаксе за спречавање ширења ХИВ инфекције – PrEP, и вакцина против Ковид-19 болести деле иста дискурзивна поља. То су: дискурси новотарије, токсичности, завере и опасности. Ови дискурси се комбинују како би се направило плодно тло и превентивни одговори на ХИВ и Ковид-19 умањили. Неповерење према Ковид-19 вакцинама и према PrEP-у следе исту логику – завера великих производних фармацеутских кућа где се појмови „новотарије“ и „опасности“ уводе како би се успоставила контрола над појединцима и популацијом у „друштву надзора“. По овој логици ствари и PrEP а и Ковид-19 вакцине су ознацители друштвених експеримената и као такви морају бити одбачени. Деценије медицинског и друштвеног искуства са вакцинама, као и пар деценија употребе антиретровирусних лекова за лечење ХИВ инфекције, нису били довољни да убеди значајан део становништва да почне да користи ове превентивне методе. На примерима борби против вируса ХИВ-а изазивача ХИВ инфекције, и САРС-Ков2 вируса изазивача Ковид-19 болести, научно знање и свакодневно искуство претходних генерација је одбачено и замењено

полу-истинама “лажних вести” и сензационалистичким утицајем „спиновања“ вести и таблоидне имагинације. На широј друштвеној скали, неповерење у вакцине против Ковид-19 утицало је на целокупни успех превенције болести. У исто време, највећи део геј популације исказује неповерење у односу на превенцију ХИВ инфекције PrEP-ом што се испољава малим степеном коришћења ове врсте заштите. У овом раду, акценат је на борби против таквог неповерења које сагледавам кроз рад британске антрополошкиње Мери Даглас, а нарочито њеног рада везаног за ризик од болести и кривицу за настанак болести. Полазна тачка за овај рад је њена анализа и аргументи о односу између јавности, појединца и експерата у друштву као основних актера социјалног одговора на здравствене кризе. Овај однос нам може указати на могућа решења изградње поверења у превентивне мере против Ковид-19 болести и ХИВ инфекције, као и неких будућих епидемија.

Кључне речи: Ковид-19, ХИВ, превенција, друштвено неповерење, нагледање.

CV

Зоран Милосављевић је лекар, епидемиолог у тренингу и доктор наука из области социјалне и медицинске антропологије. Бави се мултидисциплинарним истраживањима у области сексуалног и репродуктивног здравља са посебним нагласком на епидемију ХИВ-а у Србији и утицаја виртуелне, онлајн комуникације на здравље – „e-health”. Основне студије медицине је завршио у Београду, а магистрирао је на Универзитету у Хал-у, Велика Британија (Hull/UK) и на Универзитету у Вудју, Пољска (Lodz/Poland). Звање доктора наука из области социјалне и медицинске антропологије стекао је на Универзитету у Хал-у. У звању је научног сарадника Етнографског института САНУ.

ZORAN MILOSAVLJEVIĆ (Serbia)

Institute of Public Health of Serbia „Dr Milan Jovanović Batut“

Viruses and social mistrust in the 21st century : what can HIV prevention teach us about the mistrust to Covid-19 vaccines?

Adverse social responses towards the introduction of the HIV pre-expositional prophylaxis – PrEP and Covid-19 vaccines share the same discursive fields. Such fields are: discourses of novelty, toxicity, conspiracy, and danger. They combine to create a common ground for both preventive responses towards both HIV and Covid-19. Mistrust towards Covid-19 vaccines and towards PrEP follows the same logic – the conspiracies of big pharmaceutical companies wherein something ‘novel’ and ‘dangerous’ has been introduced to establish the control and surveillance over individuals and populations. In such a logic, both PrEP and Covid-19 vaccines are signifiers of social experiments and they should be rejected as such. Years of medical and social experiences with vaccines, as well as years of experience with use of antiretrovirals for HIV treatment, have not been enough to convince a significant proportion of populations to start using both of these available preventive measures. In the fight against the two viruses – the HIV and Sars-Cov-2 – scientific and everyday life experiences of generations have been disregarded and replaced with half-truths of the fake news and explosive impact of spin-offs and tabloid imagery. On the larger social scale, mistrust about vaccines against Covid-19 impacts

on how successful or otherwise are preventive measures. At the same time, a majority of mostly gay men exhibit mistrust towards the preventive power of PrEP, which causes its low uptake. In this paper, I will argue that the fight against such mistrust is greatly elucidated by the work of the anthropologist Mary Douglas and in particular her understanding of risk and blame. Further, my contention is that Douglas's analysis of the relationship between the public, the individual, and the expert could provide a basis for building trust in preventive measures against Covid-19 and HIV.

Key words: Covid-19, HIV, prevention, social mistrust, surveillance.

CV

Zoran Milosavljevic, MD, PhD, is a medical anthropologist and epidemiologist in training based in Belgrade, Serbia. He has carried out research and published in the fields of gender, sexuality, e-health and HIV/AIDS in Serbia. He holds PhD in social anthropology from the School of Social Sciences, University of Hull/UK. He is a research associate at the Ethnographic Institute of the Serbian Academy of Arts and Sciences (SANU), and at the Department for HIV/AIDS and STDs prevention in the Institute of Public Health of Serbia.

ЈЕЛЕНА ЋУКОВИЋ (Србија)

Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одсек за етнологију и антропологију

Животна средина у еко-активистичким наративима

Полазећи од тезе да су природа, станиште и животна средина друштвени конструкти и артефакти, за њихово боље разумевање анализираћу наративе који се тичу (између осталог) власништва, предака, права, просторне и симболичке оријентације, (не)места и митолошких локалитета. У оквиру теренског истраживања у Западној Србији (долини реке Јадар) прикупљени су етнографски подаци који заједно креирају колективни систем значења и представа о природном окружењу. Информанти су становници овог краја, а посебна група испитаника ангажује се и на пољу еколошког активизма. Користећи се теоријским алатима политичке екологије, етноекологије и енвирноменталистичке антропологије, намера ми је да прикупљену грађу проучим кроз призму практичних импликација опаженог система значења. Поред тога, у излагању ћу позиционирати локални случај у глобалну, актуелну, антропоценску представу људи као најутицајније природне силе на планети али у политички контекст „зелене“ борбе.

Кључне речи: животна средина/околина, етноекологија, Јадар, активизам, представе природе.

CV

Јелена Ђуковић је рођена 1992. године у Панчеву. Сва три нивоа студија завршила је на Филозофском факултету у Београду, на Одељењу за етнологију и антропологију, где тренутно ради као доценткиња и научна сарадница. На основним студијама предаје на курсу Антропологија простора. Главне истраживачке теме око којих се њен досадашњи рад формирао су културни идентитети и конструкција културног наслеђа, затим антропологија животне средине, еколошка антропологија и етноекологија.

JELENA ĆUKOVIĆ (Serbia)

Department for ethnology and anthropology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Environment in eco-activist narratives

Starting with the premise that nature, habitat and environment are social constructs and artefacts, it is necessary to analyze narratives concerning, among other things, property, ancestors, rights, spatial and symbolic orientation, (non)places and mythological sites, so that we can better understand them. Ethnographic data were collected as part of the fieldwork in Western Serbia (Jadar region), which showcases the collective system of meaning and perception of the environment. Informants are residents of this area, and a special group of respondents is also engaged in the field of environmental activism. Using the theoretical tools of political ecology, ethnoecology and environmentalist anthropology, I intend to examine the practical implications of the observed system of meaning. In my presentation, I will also try to position this local case in the current global representation of people in the Anthropocene as the most influential natural force on the planet but also in context of “green” political activism.

Key words: environment, ethnoecology, Jadar, activism, representation of nature.

CV

Jelena Ćuković was born in 1992 in Pančevo. She completed all levels of academic studies at the Department of Ethnology and Anthropology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade (bachelor's degree 2015, master's degree 2016 and PhD in 2019), where she currently works as an Assistant Professor and Research Associate. She is teaching the Anthropology of (place and)

space. The main research topics around which her previous work has been formed are cultural identities and the construction of cultural heritage, followed by environmental anthropology, ecological anthropology and ethnoecology.

АНТРОПОС (У) БУДУЋНОСТИ
ANTHROPOS OF/IN THE FUTURE

СОЊА РАДИВОЈЕВИЋ (Србија)

Етнографски институт САНУ

Људско-технолошки односи у антрополошкој перспективи – промишљања на пресеку прошлости и будућности

У последњих двадесетак година различити облици дигиталних технологија пронашли су своје место у готово свим сферама нашег света, са намером да остану са нама, извесно, још неко време. Били наглоњени томе или не, видљиве и невидљиве, дигиталне технологије данас више нису изоловане категорије, већ суштински део већине савремених људских искустава и пракси, због чега бивамо све упућенији на суживот са њима. У том контексту и занимање за људско-технолошке односе и питање технологије у друштву постаје интензивније и налази своје место под окриљем бројних друштвених и хуманистичких наука, па се различити аспекти ових односа проучавају из перспективе филозофије, психологије, културологије, комунологије, социологије и антропологије, или, што је чешће случај, на пресеку више дисциплина. Премда данас корпус литературе о нашој дигиталној свакодневици и њеним различитим аспектима, чији је главни чинилац технологија расте, у теоријском и методолошком, као и у предметном погледу о технологији се ретко директно говорило из антрополошке перспективе, све до појаве интересовања за проучавање дигиталних технологија крајем 20. века. Како не постоји

сасвим јасан и употребљив континуитет проучавања технологије, као ни јасно дефинисана поддисциплина попут антропологије технологије, поставља се питање када је технологија изашла из истраживачког мрака у којем је била, и када се антрополошка научна заједница почела занимати за њу у овом облику. Имајући то у виду, ослањајући се на Рабинова и Маркуса и њихову идеју о мостовима између прошлости и садашњости за дизајнирање антропологије савремености, осветљавањем изгубљеног периода проучавања технологије из антрополошке перспективе, са једне стране, и комбиновањем савремених приступа, са друге стране, у овом излагању настојаћу да представим могуће правце истраживања људско-технолошких односа, и њихових исхода у савременом контексту. Излагање је засновано на теоријским и емпиријским увидима стеченим током истраживања за потребе писања докторске дисертације и представља њен део.

Кључне речи: технологија, антропологија, дигитално, људско, савременост.

CV

Соња Радивојевић (1993) је истраживачица-сарадница Етнографског института САНУ и докторанткиња Одељења за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, где је завршила основне и мастер студије. Истражује у пољу савремене културе са посебним интересовањем за људско-технолошке односе, дигиталне технологије и нове медије, а у својој докторској дисертацији бави се феноменом блискости у свету дигиталне повезаности. Такође, истражује у области популарне културе, музике и књижевности. У претходном периоду сарађивала је на више научноистраживачких пројеката и учествовала на међународним и домаћим научним скуповима, семинарима и радионицама.

SONJA RADIVOJEVIĆ (Serbia)

Institute of Ethnography SASA

Human-technological relations in an anthropological perspective – reflections on the intersection of past and future

In the last twenty years, various forms of digital technologies have found their place in almost all spheres of our world, certainly to stay with us for at least some time. Whether we incline it or not, nowadays, visible and invisible, digital technologies are no longer isolated categories, but an essential part of most contemporary human experiences and practices, which is why we are increasingly instructed to coexist with them. In this context, the interest in human-technological relations and the issue of technology in society becomes more intense and finds its place under the auspices of many social sciences and humanities, so today various aspects of these relations are studied from the perspective of philosophy, psychology, culturology, communication, sociology, culture, and anthropology or, often, at the intersection of several disciplines. Although the corpus of literature on our digital everyday life and its various aspects is growing today, in theoretical and methodological, as well as in subject terms, technology has been rarely discussed directly from an anthropological perspective, until the late 20th century, when the interest in the study of digital technologies emerged. As there is no clear and usable continuity of researching technology in anthropology, nor a clearly defined subdiscipline such as the anthropology of technology, the question

arises when technology came out of the research darkness, and when the anthropological scientific community became interested in it in this form. Relying on Rabinow and Marcus, and the idea of bridges between past and present for design of an anthropology of the contemporary, illuminating the lost period of studying technology from an anthropological perspective on the one hand, and applying contemporary approaches on the other, I will endeavour to present possible directions of researching human-technological relations, and their outcomes in the contemporary context. The presentation is based on theoretical and empirical insights acquired during the research for the purpose of writing a doctoral dissertation and is part of it.

Key words: technology, anthropology, digital, humanity, contemporary.

CV

Sonja Radivojević (1993) is a Research Assistant at The Institute of Ethnography SASA and a PhD candidate at the Department of Ethnology and Anthropology, Faculty of Philosophy, the University of Belgrade, where she completed her BA and MA studies. Her research interests range in the field of contemporary culture with a special interest in human-technological relations, digital technologies, and new media, and in her dissertation she deals with the phenomenon of closeness in the world of digital connectedness. Also, she researches in the field of popular culture, music, and literature. In the previous period, she collaborated on several scientific research projects and participated in international and national scientific conference, seminars, and workshops.

СУЗАНА ИГЊАТОВИЋ (Србија)

Институт друштвених наука

Будућност људске репродукције: ка антропологији субхуманих биоентитета

Антрополошко истраживање људске репродукције, посебно сегмента који се односи на нове репродуктивне технологије (АРТ), треба да објасни област људске егизстенције који се данас највише мења. АРТ обухвата старе и нове репродуктивне технике: добро познату вештачку инсеминацију; технике вештачке оплодње (ВТО) које имају форму хомологне (биолошки родитељи су уједно намеравани родитељи) и хетерологне методе (биолошки родитељ није намеравани родитељ); сурогат мајчинство (гестациска мајка није исто што и биолошка мајка) и замрзавање сопствених јајних ћелија као индивидуалну опцију за жене. АРТ има далекосежне епистемолошке, методолошке и практичне импликације за антропологију у догледној будућности, превазилађи домен репродукције и рађања.

Прво, дуализми хумано-субхумано и хумано-анимално постали су пермеабилни. АРТ уводе све већи број суб-хуманих ентитета: телесне течности, репродуктивне ћелије, гамете, ембрионе, али и матичне ћелије, које припадају такође суседном пољу регенеративне медицине. Ови ентитети су још увек телесно омеђени (бар у једној фази), имају своју родну димензију и друштвену условљеност, али они захтевају нова теоријска тумачења. Акцент више није само на друштвеним актерима (на пример, женама које пролазе медицински потпомогнуту оплодњу). Фокус је померен на ове нове „биолошке ен-

титете“ и „заједнице“ које се могу донекле интерпретирати у Латуровом кључу (теорија актаната). Границе између људи и животиња су такође доведене у питање коришћењем животиња у развоју линија ембрионалних матичних ћелија и употребом људских хормона у индустријској пољопривреди.

Друго, нова репродуктивна економија (донација јајних ћелија, сурогат материнство, други медицински репродуктивни третмани) доводи у питање поделу глобално-локално. Један аспект ове проблематичне поделе односи се на поделу између богатог Севера/Запада и мање развијеног дела света, као стратификовану праксу репродукције на глобалном тржишту (први су корисници, други обезбеђују њихове репродуктивне потребе кроз донације и сл.). Осим тога, појавио се нови репродуктивни космополитизам, који се практикује заједно са „еугеничким дизајном“, као детабуизирана селекција пожељних фенотипова замишљених будућих беба. На репродуктивном тржишту, раса, етничка припадност, фенотипови и друге карактеристике постају прихватљиви предмет избора, одвојени од њихових политичких импликација и табуа.

Треће, нови идентитети се појављују на пресеку биоетичких, правних, друштвених и културних промена. Компартиментализовани репродуктивни идентитети смањују значај родне димензије људске репродукције. Идентитет мајке добија разне форме (биолошка-донор и намерава- социјална). Врменски оквир престаје да буде линеаран као у досадашњој еволутивној омеђености рађања. Замрзавање јајних ћелија (oocita) и одлагање индивидуалних прелазних током животног тока променили су значење класичног антрополошког приступа животном циклусу и прелазима током животних фаза. Поред ових промена, нови идентитети (будуће, фрагментисано мајчинство) добијају нови супра-хумани слој одвојене, неконтролисане одговорности додељене технолошким актерима (банке репродуктивних ћелија).

Ова питања су неке смернице у развоју нове антропологије људске репродукције, ослањајући се на теоријске концепте биосоцијалности (Rabinow), биосемиотике (Uexküll), и теорије мреже агената (Latour), као и нових феминистичких приступа (Waldby, Krolkke) у будућим расправама о људској репродукцији. Околности људске ре-

продукције која је све више вођена високом технологијом захтевају нове интердисциплинарне везе, ка антропологији субхуманих биоентитета, не ограничавајући се на репродукцију. Домен људске репродукције постаје близак другим интервенцијама, као што су трансплантација органа или инжењеринг матичних ћелија.

Кључне речи: нове репродуктивне технологије, антропологија, суб-хумано, био-енџинџери, род.

CV

Сузана Игњатовић је виша научна сарадница у Институту друштвених наука и руководи Центром за социолошка и антрополошка истраживања. Докторирала је социологију на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Најзначајније области научног интересовања обухватају социолошку и антрополошку теорију, социологију породице и животног тока, родне студије, репродуктивне технологије и биоетику. Објавила је и уредила неколико монографија и зборника: *Социјални капитал* (2011), *Индивидуализам* (2017), *Gender Equality in a Global Perspective* (Routledge, 2017). Објављивала је научне радове у утицајним међународним часописима (*European Sociological Review, Journal of Youth Studies, European Journal of Women's Studies, Ethnos*). Члан је уређивачког одбора у истакнутом међународном часопису *Sociological Research Online* (WoS). Ангажована је као експерт међународних организација (Светска здравствена организација, UNOPS, IOM) за социјалне детерминанте здравља и проблеме друштвеног положаја вулнерабилних група (избеглице, интерно расељена лица, Роми).

SUZANA IGNJATOVIĆ (Serbia)

Institute of Social Sciences

The future of human reproduction: toward the anthropology of subhuman bioentities

Current anthropological research in human reproduction has to address the most profoundly changing domain of human existence today. ART encompasses both the old and new reproductive procedures: well-known artificial insemination, and more invasive new techniques of homologous and heterologous methods IVF (the latter distinguishes between the biological-donor parent and the intended parent), surrogacy (gestational mother is not the same as a biological mother), and oocyte freezing. Assisted reproductive technology (ART) has far-reaching epistemological, methodological, and practical implications for anthropology in the foreseeable future, beyond the narrow field of reproduction and fertility.

First, human-subhuman and human-animal dualisms have become permeable. ARTs have introduced an increasing number of sub-human entities: body fluids, reproductive cells, gametes, embryos, but also stem cells in the neighbouring field of regenerative medicine. These entities are still embedded in bodies, genders, and social contexts, but they invoke new interpretations. The emphasis is no longer only on the social actors (for example, women undergoing medically assisted reproduction). The focus has been shifted to these new „biological entities“ and „communi-

ties“, which can be partly interpreted within Latourian actor-network theory. Human-animal borders have also been questioned with the use of animals in developing embryonic stem cell lines and the use of human hormones in industrial agriculture.

Second, new reproductive economics (oocyte donation, surrogacy, and other medical reproductive treatments) have confirmed some aspects of the global-local division. There is North/West vs the developing world stratification of opportunities in the globalized reproductive market, the former being the recipients, the latter being mostly the „providers“ of reproductive needs and services (surrogacy, donations of reproductive cells). However, along with this well-known division, new reproductive cosmopolitanism has emerged, practised as „eugenic design“ by selecting desirable phenotypes of imagined future babies. Within this context of reproductive markets, race, ethnicity, phenotypes, and other characteristics have become acceptable subjects of choice, detached from their regular political implications and taboos.

Third, new identities emerge at the intersection of bioethical, legal, social, and cultural fields. The compartmentalized reproductive identities have increasingly de-gendered human reproduction. Motherhood identity has different forms (biological-donor and intended-social mothers). In contrast to bio-evolutionary necessity, female fertility has a non-linear time frame. Egg (oocyte) freezing and delaying individual life-course transitions have changed the meaning of the classical anthropological life stages, transitions, and rites of passage. However, new fragmented, non-linear motherhood is facing a supra-human layer of detached, uncontrollable responsibility bestowed on technological providers (freezing and egg banking).

The above questions will guide an outline of the new anthropology of human reproduction, relying on the established theories of biosociality (Rabinow), biosemiotics (Uexküll), and agent-network theory (Latour), and new feminist approaches (Waldby, Krollokke) as a starting point in future discussions of human reproduction. Driven by high technology, human reproduction calls for new interdisciplinary linkages, especially toward an anthropology of sub-human bioentities, not limited to reproduction.

Key words: new assisted reproductive technologies, anthropology, sub-human, bio-entity, gender.

CV

Suzana Ignjatović (PhD in sociology) is a Senior Research Associate at the Institute of Social Sciences (Belgrade) and the Head of the Center for Sociological and Anthropological Research. Her scientific interests include sociological and anthropological theory, sociology of family life and life course, gender, reproductive technologies and bioethics. Ignjatović authored, co-authored and edited several monographs: *Social Capital* (2011), *Individualism* (2017), and *Gender Equality in a Global Perspective* (Routledge, 2017). She has published articles in high-impact journals (*European Sociological Review*, *Journal of Youth Studies*, *European Journal of Women's Studies*, *Ethnos*). Ignjatović is an editorial board member of *Sociological Research Online* (WoS). Ignjatović has over fifteen years of experience with international organizations (World Health Organization, UNOPS, IOM) as an expert in social determinants of health and social issues of vulnerable populations (refugees, internally displaced persons, and Roma population).

СОЊА ВУКОВИЋ (Србија)

Лабораторија за биоархеологију, Одсек за археологију,

Универзитет у Београду – Филозофски факултет

Када архео(зоо)лошка истраживања доприносе разумевању савремених проблема биодиверзитета: Истраживачки оквир пројекта ARCHAEOWILD

Климатске промене, уништавање животне средине, као и изумирање бројних животињских и биљних врста представљају изузетно велике опасности за опстанак планете Земље и човечанства. Иако се ове кризе перципирају као савремени проблеми, њихови узроци сежу у далеку прошлост. Археологија је дисциплина, која осим што проучава остатке материјалне културе човекове прошлости, укључује у своја истраживања и историју односа човека и природе. Археозоологија, дисциплина која проучава људско-животињске односе у прошлости, изузетно је значајна за разумевање савремених проблема животне средине, као и за очување и управљање дивљим и угроженим животињских врстама. Резултати археозоолошких истраживања омогућавају увид у историјску перспективу распрострањења дивљих врста, њихово порекло, палеобиологију и динамику изумирања. Ове резултате конзервациони биолози користе приликом доношења стратегија о очувању одређених животињских врста и одлука о поновном

увођењу дивљачи у одређене регионе. Боље разумевање савремених проблема биодиверзитета на подручју централног Балкана, један је од значајних утицаја пројекта ARCHAEOWILD (број пројекта 7750265), кога ће током наредне три године финансирати Фонд за науку у оквиру програма ИДЕЈЕ. Пројекат се комбиновањем различитих научних области и метода истраживања (археозоологија, археоботаника, анализе древне ДНК, анализе стабилних изотопа, апсолутно датовање, анализа историјских извора и иконографије) бави проучавањем историје сукоба и суживота људи и дивљег света у холоцену на простору централног Балкана. Циљеви пројекта односе се на реконструкцију просторне и временске дистрибуције дивљих биљака и животиња, разумевање динамике изумирања крупних сисара у холоцену, откривање порекла и времена увођења егзотичних дивљих сисара на наше просторе, разумевање интензитета утицаја човека на природу у прошлости кроз промене у обрасцима исхране и генетичким карактеристикама дивљих сисара, као и на разумевање економских, друштвених и симболичких аспеката односа између људи и дивљег света у прошлости. У овом излагању биће представљен истраживачки оквир пројекта са посебним освртом на утицај пројекта на разумевање и решавање савремених проблема биодиверзитета.

Кључне речи: археозоологија, холоцен, централни Балкан, односи људи и дивљих животиња, ARCHAEOWILD.

CV

Соња Вуковић, руководитељка пројекта ARCHAEOWILD је доцент на Одељењу за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду и управница Лабораторије за биоархеологију. Њена истраживања усмерена су на различите аспекте људско-животињских односа у холоцену, са посебним акцентом на питања односа људи и дивљих животиња, увођења егзотичних животиња, сахрањивања животиња, као и на питања исхране, сточарства и лова у римском периоду на подручју централног Балкана. Руководи археозолошком лабораторијом на локалитету „Виминацијум“.

SONJA VUKOVIĆ (Serbia)

Laboratory for bioarchaeology, Archaeology Department,
University of Belgrade – Faculty of Philosophy

When archaeo(zoo)logy impacts comprehension of contemporary biodiversity issues: ARCHAEOWILD Project Research Frame

Climate change, environmental destruction, and the extinction of animal and plant species are among the greatest threats Planet Earth and humanity are facing. Although these crises are perceived as our contemporary phenomena, their causes in fact date back to our distant past. Archaeology, which generally studies material remains of human past, also investigates the history of interactions between humans and nature. Archaeozoology, a discipline that studies human-animal relationships in the past, is also very important for better comprehension of contemporary biodiversity issues, as well as for the conservation of endangered animal species and wildlife management. Results of archaeozoological research provide an insight into the historical perspective of wildlife distribution, reveal its origin, paleobiology and extinction dynamics. Such data are of great importance for conservational biologists, as they incorporate them in their conservational decisions and management plans, such as the re-introduction of wild species in specific regions. Better understanding of contemporary biodiversity problems is one of the main envisaged im-

pacts of ARCHAEOWILD Project (Project no 7750265) funded by the Science Fund of Serbia through the Program IDEAS in the next three years. ARCHAEOWILD aims to explore the dynamics of human-wildlife interactions throughout the Holocene era in the Central Balkans, through the incorporation of various sources of data, namely archaeological remains of wildlife (wild mammals and wild plants), ancient DNA and isotope analyses of wild animal bones and teeth, and textual as well as iconographic evidence. The central objectives are related to the reconstruction of the spatial and temporal distribution of wildlife in the Holocene past, the extinction dynamics of large mammals in the Holocene, the nature of translocation and trade of exotic wild species, the paleoecology of wildlife in the Holocene past, and also the economic, social and symbolic aspects of human-wildlife interactions. This lecture will present the research framework of the ARCHAEOWILD Project with an emphasis on its impacts relevant to contemporary biodiversity issues.

Key words: archaeozoology, Holocene, Central Balkans, human – wildlife interactions, ARCHAEOWILD.

CV

Sonja Vuković, Principal Investigator of ARCHAEOWILD project, is assistant professor, lecturer in Archaeozoology and head of the Laboratory for Bioarchaeology at the Department of Archaeology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, while she also leads the Archaeozoological laboratory in „Viminacium“ scientific center. Her research is focused on various aspects of human-animal interactions in the Holocene past, while she is particularly engaged with the questions of human-wildlife interactions, the introduction of exotic animals, animal burials, as well as on questions of a meat diet, animal husbandry, and hunting in the Roman times in the Central Balkans.

НАЂА ДУХАЧЕК (Србија)

Центар за женске студије

Будућност феминистичке антропологије образовања

Феминистичка антропологија образовања представља широко поље истраживања и литературе која се ослањају на претпоставку да је род друштвено конструисана категорија. За овај рад издвојени су увиди о неколико методолошких претпоставки које су заједничке бројним феминистичким етнографијама основних школа у Сједињеним Америчким Државама и Великој Британији (Thorne, 1993; Renold, 2005). Пре свега, као одрасле истраживачице у свету деце, антрополошкиње су радиле на деконструисању слике деце као „недовршених верзија одраслих“. Из овог приступа следила је и пракса укључивања девојчица и дечака у истраживачки процес кроз избор тема и метода, као и консултације током истраживања. Другим речима, девојчице и дечаци нису посматрани као пасивни примаоци процеса социјализације (укључујући и родну социјализацију), већ као активне учеснице и учесници, што је омогућило да се осим доминантних патријархалних утицаја истражују и стратегије отпора које могу долазити од саме деце и/или одраслих који их у томе подучавају.

У етнографијама две основне школе у САД, Бери Торн (Barrie Thorne) је писала о кореографији одвојеног и заједничког живота девојчица и дечака, током свадневног живота у школи, и пратила њихову динамику од дворишта, преко ходника до учионице. Нешто

касније, Ема Ренолд (Emma Renold) започела је своје етнографско истраживање две основне школе у Великој Британији управо од питања родних улога, али је у разговору са самом децом дошла до теме која је њима самима била важнија, а то је сексуалност. Она је нагласила да су деца основношколског узраста показивала значајно познавање интимних и сексуалних питања. Ипак, како закључује Ема Ренолд, романтизиране идије о невиности детињства могу довести до патологизације деце или порицања статуса детета, ако та деца изгледају као да поседују знања о сексуалности. Обе ауторке ослањају се у својим истраживањима на идеју перформативности коју је развила Џудит Батлер (Judith Butler).

Ослањајући се на ове, и многе друге увиде, шта се може очекивати од будућности феминистичке антропологије образовања? Иако је немогуће прецизно предвидети, пресудно је замишљати и планирати у односу на изазовну будућност. У том смислу, постоји велика потреба за нијансираним приступима и простором за комплексност, у свету који истовремено укључује помаке у остваривању родне равноправности (укључујући и образовање о сексуалности) и снажни *backlash* отелотворен у антиродним дискурсима и политикама. Даље интегрисање родних перспектива у етнографије образовних институција мора да пружи оквир за истраживање нових технологија и живота деце и младих људи који више нису јасно одвојени између *online* и *offline* контекста. Пре свега, постоји потреба да се тема задовољства препозна као централна тема феминистичке антропологије (укључујући и антропологију образовања), радије него тема насиља. Потребно је да се производи и дели знање о задовољству, укључујући и перспективе рода и сексуалности. Такође, потребно је истраживати нове начине проналажења задовољства у знању, у свету лажних вести, релативизма и губитка поверења у науку. Ако је род друштвено конструисан, онда и будућност зависи од многих друштвених актера, укључујући антропологе и антрополошкиње.

Кључне речи: феминизам, антропологија, образовање, сексуалност, задовољство.

CV

Нађа Духачек рођена је 1981. године у Београду. Дипломирала је на интердисциплинарном смеру Студија Југоисточне Европе (културна антропологија, политичке науке и историја), на Америчком Универзитету у Бугарској, 2004. године. Магистрирала на међународном програму Женских и родних студија GEMMA и добила заједничку диплому *Institutum Studiorum Humanitatis* из Љубљане и Универзитета у Гранади, 2013. године. Има вишегодишње искуство рада у цивилном друштву и као независна консултанткиња, а од 2016. године ангажована је као програмска координаторка у Центру за женске студије у Београду. Истражује у области антропологије образовања, феминистичке педагогије, образовних политика, сексуалног образовања, популарне културе и транзиционе правде. Учествовала је у више истраживања и на бројним научним конференцијама у земљи и иностранству (Бугарска, Португалија, Холандија, Шпанија, Енглеска). Ауторка је већег броја текстова у домаћим монографијама и страним научним часописима.

NAĐA DUHAČEK (Serbia)

Center for Women's Studies

The Future of Feminist Anthropology of Education

Feminist anthropology of education represents a wide field of research and literature which is based on the assumption that gender is a social construct. Several insights from methodological approaches, that are common to feminist ethnographies of elementary schools in the United States of America and Great Britain, have been singled out for this paper (Thorne, 1993; Renold, 2005). As adult researchers entering the world of children, feminist anthropologists worked to deconstruct the image of children as “unfished versions of adults.” This approach led them to include girls and boys into the research process by involving them in the choice of specific topics and methods, as well as occasional consultations during the research. In other words, girls and boys were not seen as passive recipients of socialization (including gender socialization), but rather as active participants, which enabled researchers to explore both dominant patriarchal influences as well as strategies of resistance that came from the children themselves, and/or the adults who supported them.

In ethnographies of two elementary schools in the USA, Barrie Thorne (1993) wrote about the choreography of separation and integration within everyday lives of girls and boys in school, as she followed their routine from the playground, through the hallway and into the classroom. A little bit later, Emma Renold started ethnographies of two elementary schools in Great Britain with an exploration of gender roles. However, in conver-

sation with the children she arrived at a topic which was more important to them, and that was sexuality. Renold (2005) noted that primary school children showed considerable knowledge about personal and sexual issues. However, according to Renold's conclusion, romanticized ideas of childhood innocence can lead to children being pathologized or denied their childhood if they appear sexually knowledgeable. Both authors relied on Judith Butler's idea of performativity.

Relying on these, and numerous other insights, what should one expect from the future of feminist anthropology of education? While it is impossible to predict precisely, it remains crucial to imagine and to plan for a challenging future. In that sense, there is a great need for nuance and complexity, in a world which simultaneously includes advances in gender equality (including sexuality education) and also a strong backlash embodied in anti-gender discourses and policies. Further integration of gender perspectives in ethnographies of educational institutions needs to provide a framework for researching new technologies and the increasingly inseparable online and offline lives of children and young people. Most of all, there is a need to put pleasure as central topic, when it comes to feminist anthropology (including anthropology of education), rather than violence. There is a need for producing and sharing knowledge regarding pleasure, particularly from a gender and sexuality perspective. And there is also a need for exploring new ways to find pleasure in knowledge, in a world of fake news, relativism and loss of trust in science. If gender is a social construct, then the future depends on many social actors, including anthropologists.

Key words: feminism, antropology, education, sexuality, pleasure.

CV

Nada Duhaček was born in 1981. in Belgrade. She holds a Bachelor's degree from the interdisciplinary program Southeast European Studies (cultural anthropology, political science and history), from the American University in Bulgaria, 2004. She earned a joint Master's degree in Women's and Gender Studies – GEMMA from *Institutum Studiorum Humanitatis* from Ljubljana and the University in Granada, 2013. She has extensive work experience in civil society and as an independent consultant. Since 2016 she has been working as a program coordina-

tor at Center for Women's Studies in Belgrade. Her research interests include anthropology of education, feminist pedagogy, educational policy, sexual education, popular culture and transitional justice. She took part in a number of research projects and presented at numerous scientific conferences in Serbia as well as in Bulgaria, Portugal, Netherlands, Spain and England. She has published extensively in Serbia and abroad.

АНТРОПОЛОГИЈА И ДИГИТАЛНИ СВЕТ
ANTHROPOLOGY AND THE DIGITAL WORLD

АНА БАНИЋ ГРУБИШИЋ (Србија)

Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одсек за етнологију и антропологију

Интернет мимови као симболичке форме отпора – дигитални хумор, протестна политика и еколошки покрети у Србији

У протеклих неколико година друштвени медији имају запажену улогу у популаризовању и обликовању нових друштвених покрета у Србији. Платформе за друштвено умрежавање постале су значајан простор информисања, дијалога и мобилизације незадовољних грађана, својеврсна места отпора, неслагања и непристајања. Бројне локалне (не)формалне еколошке организације, њихови чланови и симпатизери, као и остали заинтересовани и забринути појединци, управо кроз различите видове дигиталног активизма настоје да широј јавности скрену пажњу на горуће еколошке проблеме у земљи. С тим у вези, у овом излагању се разматра савремена фолклорна комуникација путем стварања разноврсних дигиталних хумористичких садржаја чија културна функција превазилази оквире пуке забаве и доколице. Интернет мимови, као кључни артефакти дигиталне културе, постају тако јединствене протестне алатке – симболичке форме отпора у којима се кроз смех проговара и преговара о важним еколошким питањима данас.

Кључне речи: екологија, хумор, дигитални активизам, Србија.

CV

Ана Банић Грубишић је рођена 1981. године у Београду. Завршила је све нивое академских студија на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду (основне 2008, мастер 2009 и докторске студије 2014. године). Од 2010. године запослена је на Институту за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Изабрана је у звање доцента на Одељењу за етнологију и антропологију 2016. године. На истом одељењу од 2010. ангажована је у настави на предметима Антропологија фолклора, Антропологија популарне културе и Антропологија медија. Од 2022. године ангажована је као виши научни сарадник на Институту за етнологију и антропологију. Објавила је низ радова у научним часописима, као и две монографије, излагала је на конференцијама од међународног и националног значаја и учествовала у више научних пројеката. Поља њених истраживачких интересовања припадају области популарне културе и фолклора.

ANA BANIĆ GRUBIŠIĆ (Serbia)

Department of Ethnology and Anthropology, Faculty of Philosophy University of Belgrade

Internet memes as symbolic forms of resistance – digital humor, protest politics, and environmental movement in Serbia

Social media has played a significant role in popularizing and shaping new social movements in Serbia in the past few years. Platforms for social networking have become a virtual space for information, dialogue, and mobilization of dissatisfied citizens, a place of resistance and disagreement. Numerous local (in)formal environmental organizations, their members and sympathizers, and other interested and concerned individuals are trying to draw the general public's attention to the burning environmental problems in the country through various forms of digital activism. In this regard, this presentation discusses contemporary folklore communication by creating a variety of humorous digital content whose cultural function goes beyond mere entertainment and leisure. As crucial artifacts of digital culture, Internet memes are thus becoming unique protest tools – symbolic forms of resistance in which critical environmental issues are discussed and negotiated through humor and laughter today.

Key words: ecology, humor, digital activism, Serbia.

CV

Ana Banić Grubišić (1981) is a research associate at the Institute of Ethnology and Anthropology and an assistant professor at the Department of Ethnology and Anthropology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade. She graduated from the same department in 2008, where she also defended her MA (2009) and PhD (2014) theses. Her research interests include the anthropology of popular culture, folkloristics, migration and the representation of minority identities in the arts. In addition to her research, Banić Grubišić is a member of the Executive Committee of the International Association for Southeast European Anthropology (InASEA), and a member of the leading associations in her field, including the International Society for Ethnology and Folklore (SIEF), the International Union of Anthropological and Ethnological Sciences (IUAES), and the European Association of Social Anthropologists (EASA).

АФРОДИТА-ЛИДИЈА НУНАНАКИ (Грчка)

Национални и Каподистријин универзитет у Атини

Мимови везани за Ковид-19 пандемију на грчким друштвеним медијима

Пандемија Ковид-19, њене последице и потреба да се предузму активне мере за њено решавање на националном и глобалном нивоу, има огроман утицај на животе људи који се драстично променио. Све више истраживача из широког спектра дисциплина истиче чињеницу да је Ковид-19 пандемија прва у ери интернета и друштвених медија и да је због тога начин перцепције и суочавања са њом био под јаким утицајем преовлађујућих карактеристика ових времена. Другим речима, информације везане за пандемију су имале нов начин ширења, *интернет*, што је ширење информација учинило бржим него у било ком другом тренутку у историји. Друштвени медији, осим чињенице да помажу ширење информације, такође пружају могућност сваком кориснику да изрази своје мишљење или осећање о било ком проблему. На тај начин су корисници изразили своје виђење ове нове и непознате ситуације.

Један од начина да то ураде је кроз духовите изјаве. Другим речима, људи се често шале на рачун ставова и понашања и актуелних дешавања и то је један од начина да се изборе са проблематичном ситуацијом и да изразе индиректну критику. Овај став се онлајн изражава кроз мимове, врсту мултимедијалних дигиталних популарних фраза. Најупечатљивија одлика овог типа комуникације је његова константна модификација и реинтерпретација, с обзиром на то

да представља неформални начин комуникације и критике. Ипак, став корисника о пандемији се разликује, а тако и садржај мимова који креирају и деле разичите друштвене групе и корисници. На тај начин, доминантна поларизација пандемије која преовладава путем сваког модерног друштвеног манифестовања се преноси и истиче и на друштвеним медијима и такође кроз мимове.

У овом раду намеравамо да истакнемо утицај пандемије на животе људи који је представљен кроз мимове и такође њихову перцепцију и ширење од стране грчких интернет корисника. Ниво прихватања поруке која се промовише кроз мимове од стране интернет корисника, коментари и повезани постови ће бити анализирани у корелацији са перцепцијом пандемије од стране промотивног тима. Истраживачка питања која ћемо корисити тичу се аспеката овог новог искуства, пандемије, и начина на који су коментарисани кроз мимове, тј. теме мимова о пандемији и њиховом прихватању од стране интернет корисника.

Кључне речи: мимови, друштвени медији, Ковид-19 пандемија, локализовани интернет.

CV

Афродита-Лидија Нунанаки је докторирала фолклористику на Педагошком одсеку за основно образовање Националног и Каподистријиног универзитета у Атини. Члан је Лабораторије друштвених наука на истом Одсеку. Била је руководилац више истраживачких програма и пројеката. Учествовала је на бројним националним и међународним конференцијама. Ауторка је већег броја научних публикација. Истражује превасходно у области дигиталног фолклора. Неке од тема којима се бави су ширење модерних облика популарне културе путем интернета и дигиталног света, дигитални хумор (нпр. мимови), питања окултизма и његова дифузију путем интернета (нпр. савремене легенде, теорије завере, сазнања о духовима и сл.).

APHRODITE-LIDIA NOUNANAKI (Greece)

Pedagogical Department of Primary Education, National and Kapodistrian University of Athens

Mememes for the pandemic of COVID-19 on Greek social media

The pandemic of Covid-19, its consequences and the need to take active measures to address it nationally and globally, has a big impact on people's life that was changed drastically. More and more researchers from a wide range of disciplines are highlighting the fact that COVID-19 pandemic is the first of the internet and social media era, thus the way of perceiving and dealing with it is strongly affected by these prevailing features of these times. That is, information related to this pandemic has a new means of spreading, the internet, which makes the dissemination of information faster than at any other moment in history. Social media, despite the fact that they enhance the diffusion of information, they provide also a step for each user to express his/her personal opinion or feelings on any given issue. So, users expressed their perception of this new and unknown situation too.

A way to do so is through humorous statements. That is, people tend to jock on attitudes and behaviours, but also current affairs as a way of dealing with problematic situations and to express an indirect criticism. This attitude is expressed online by mememes, a kind of multimedia digital popular lore. The most characteristic feature of this genre is its constant modification and reinterpretation, as it is an informal form of communication and criticism. Still, the users' attitude on the pandemic differs. So does the content of the mememes created and shared by several social me-

dia groups and users. Thus, the prevailing polarization about the pandemic that springs through every modern social manifestation is being also transferred and expressed on social media and through memes as well.

In this paper we intend to highlight the impact of the pandemic on people's lives as presented through memes, as well as their perception and dissemination by the Greek internet users. For the uptake of the message promoted through memes by the internet users, comments and related posts will be analysed correlated to the uptake of the pandemic by the promoting team. The research questions we will employ concern the aspects of this new experience, the pandemic, and the way they are commented on through memes, that is, the themes of the memes on the pandemic and their uptake by the internet users.

Key words: memes, social media, pandemic of COVID-19, localized internet.

CV

Aphrodite-Lidia Nounanaki holds a PhD on Folklore Studies from the Pedagogical Department of Primary Education, National and Kapodistrian University of Athens. She is a member of the Laboratory of Social Sciences at the same Department and has participated in several research programs organised by it. She has participated in various Greek and international conferences and publications. Her research interests revolve mainly around digital folklore. She is interested on the diffusion of modern popular culture forms through the internet and in the digital world. She is researching on digital humour (e.g., memes), but mostly on issues of the occult (e.g. contemporary legends, conspiracy theories, ghost lore, creepypasta) and its diffusion through the internet.

PEA KAKAMPURA (Грчка)

Национални и Каподистријин универзитет у Атини

Проучавање мимова на друштвеним медијима: Методолошки проблеми

Чињеница је да је онлајн свет нераскидиво повезан са офлајн светом, нарочито након што је Web 0.2 превладао. Интерактивни интернет омогућио је ширење комуникације и интеракције међу корисницима и био „генератор“ друштвених медија који спроводе актуелизацију овакве интеракције корисника. Дакле, друштвени медији се могу посматрати као велике групе које садрже подгрупе корисника који деле бар по једно заједничко интересовање и које се углавном формирају на сличан начин као и офлајн групе. Стручњаци не виде интернет средину за спровођење фолклористичких, етнолошких и антрополошких истраживања као огроман изазов са методолошког становишта зато што не захтева стварање нових „алата“ за свој приступ, већ прилагођавање постојећих на своје посебности будући да се односи на честе проблеме који се јављају и у фолклорно-етноантрополошком истраживању спроведеном офлајн. Дакле, не чини се да је потребно напуштање етнографске методе или теренског истраживања, већ критички обрађивање неке од карактеристика. Ипак, једна фундаментална разлика је њихова суштина, њихова материјалност, једна је дигитална, а друга физичка, а опет се обе односе на заједничке сличне проблеме који су нераскидиво повезани. Штавише, многе теме које спадају у фолклорне и антрополошке теме су добиле нову димензију или биле модификоване кроз дигитални свет. Наравно,

како је онлајн свет искуствени простор, многи модерни облици популарне културе су створени првенствено за онлајн употребу. Један такав пример су онлајн мимови. Као врста мултимедијалних дигиталних популарних фраза, мимови имају тенденцију да се појављују у онлајн средини, критикујући или коментаришући ставове и понашања и актуелна питања. У ствари, да би се нека дигитална ставка назвала мимом не мора бити испуњено много услова. На крају, термин „мим“ се користи за било који пример онлајн хумора.

Кључне речи: друштвени медији, дигитална етнографија, мимови, методологија.

CV

Реа Какампуре је ванредни професор фолклорних студија на Педагошком одсеку за основно образовање Националног и Каподистријиног универзитета у Атини. Директорка је Лабораторије друштвених наука, а од 2018. до 2020. била је директорка Факултета хуманистичких наука и директорка постдипломског програма „Друштвене и хуманистичке науке у образовању“ на истом одсеку (2019–2022). Њена истраживачка интересовања обухватају аспекте културног наслеђа и управљања њиме кроз формално и неформално образовање (школе, музеји, институције културе), дигитални фолклор и биографски приступ. Основала је „Архив животних прича“ на Педагошком одсеку за основно образовање и васпитање који се састоји од преко 800 интервјуа. Била је координатор и члан истраживачког тима неколико националних и међународних истраживачких програма (нпр. „Critical Heritages (CoHERE): Performing and Representing Identities in Europe“ / HORIZON 2020). Објавила је 5 књига и више од 50 радова у међународним и домаћим рецензираним часописима, као и у зборницима међународних и домаћих рецензираних конференција. Члан је Грчког националног научног комитета за заштиту нематеријалног културног наслеђа (UNESCO), а такође је члан неколико научних одбора (Музеј грчких народних музичких инструмената, члан Управног одбора Хеленског фолклорног друштва итд.)

REA KAKAMPOURA (Greece)

Pedagogical Department of Primary Education, National and Kapodistrian University of Athens

Studying memes on social media: Methodological issues

It is a fact that the online world is inextricably linked to the offline one, especially after web 0.2 prevailed. The interactive internet allowed the widening of communication and interaction between users and was the „generator“ of social media, that conduct the actualization of this kind of users' interaction. Thus, social media can be perceived as large groups, that contains subgroups of users sharing at least one common interest, that are namely formed in a similar way with the offline groups. Internet as an environment for conducting folkloristic, ethnological and anthropological research is seen by its scholars not as such a big challenge from a methodological point of view, because it does not require the creation of new 'tools' for its approach, but the adaptation to its particularities of the existing ones, since it concerns common issues with folk-ethno-anthropological research conducted offline. So, it does not seem necessary to abandon the ethnographic method or the field research, but rather to critically process some of their features.

Still, one fundamental difference is their substance, their materiality, because one is digital and the other physical, yet they both relate to common similar issues that are inextricably linked. Moreover, many subjects that fall within the folklore and anthropological themes have taken on new dimensions or have been modified through the digital world. Of course, as the online world is an experienced space, also modern forms of popular culture are generated primarily for online usage. Such one example

are internet memes. As a kind of multimedia digital popular lore, memes tend to emerge in online environments, criticizing or commenting on attitudes and behaviours, as well as current issues. In fact, not many conditions need to be met for a digital item to be called a meme. Essentially, the term „meme“ tends to be used for any specimen of online humour.

In this presentation, methodological issues will be discussed through the case of the meme research for the covid-19 pandemic on Greek social media. In particular, the research questions, the material collection process, the limitations of the research and the configuration of the sample will be mentioned. The topics of memes, the ways of their presentation on social media, the imitation of the social and cultural conditions of the pandemic are investigated with statistical and qualitative interpretive analysis. In short, this presentation aims to show how the research of memes on the pandemic was conducted, its limitations, but also its peculiarities due to the characteristics of the field in which it was conducted.

Key words: social media, digital ethnography, memes, methodology.

CV

Rea Kakampoura is Associate Professor of Folklore Studies at the Pedagogical Department of Primary Education, National and Kapodistrian University of Athens. She is the Director of the Laboratory of Social Sciences and, between 2018-2020, was the Director of the Faculty of Humanities and the Director of the Postgraduate Program “Social Sciences and Humanities in Education” at the same Department (2019-2022). Her research interests include aspects of cultural heritage and its management through formal and non-formal education (schools, museums, cultural institutions), digital folklore and biographical approach. She has founded the “Archive of Life Stories” at the Pedagogical Department of Primary Education which consists of over 800 life story interviews. She has been Coordinator or member of the Research team of several national and international research programs (e.g. “Critical Heritages (CoHERE): Performing and Representing Identities in Europe”/ HORIZON 2020). She has published 5 books and edited books and more than 50 papers in international and national refereed journals as well as in international and national peer-reviewed conference proceedings. She is a member of the Greek National Scientific Committee for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage (UNESCO) and also a member of several Scientific Committees (Museum of Greek Folk Musical Instruments, member of the Board of the Hellenic Folklore Society, etc.)

НАТАША МЛАДЕНОВИЋ РИБИЋ (Србија)

Етнографски музеј у Београду, Центар за нематеријално културно наслеђе

Антрополошко истраживање алтернативних религија и духовних покрета на интернету

Обухватнија истраживања религије на интернету се спроводе од почетка XXI века и крећу се од дефинисања теоријско-методолошког оквира за приступање овом феномену до анализе егзистенције конкретних религија и различитих облика религиозности и духовности у сајберпростору. Демократичност овог савременог медија комуникације пружа једнаке шансе, како великим светским религијама, тако и алтернативним религијама и духовним покретима, да, изласком из простора у коме се традиционално преноси и практикује религија, тј. из „реалног“, физичког окружења и сакралних објеката, обезбеде себи већу видљивост, као и да стекну следбенике изван места, заједница или социо-културних области у којима су настале и постоје и данас. У овом раду ћу се бавити правцима, методологијом и основном терминологијом у вези са истраживањем алтернативних религија и духовних покрета на интернету, те сагледати предности и ограничења ове врсте терена. Такође, циљ овог рада је и да укаже на потребу за спровођењем оваквих антрополошких истраживања која је двоструко условљена. Са једне стране, истраживања интернета и религијске комуникације преко овог медија су неопходна, због тога што је он један од најшире распрострањених феномена у

савременом друштву и са њим интерреагују људи из целог света. Са друге стране, анализом тога како алтернативне религије и духовни покрети концептуализују интернет као религијски простор, стиче се увид у савремене облике испољавања религиозности и духовности, моделе ширења религијског учења у дигиталном окружењу, потенцијалне промене у преношењу религијског учења и практиковању религије, као и њену егзистенцију, како на мрежи (*the net*), тако и у „реалном“ свету.

Кључне речи: алтернативне религије, духовни покрети, религија на интернету.

CV

Наташа Младеновић Рибич (1985) рођена је у Београду. Дипломирала (2009) и магистрала (2010) на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, на којем похађа докторске студије. Од 2009. године ангажована као сарадник Етнографског музеја у Београду, а од 2013. ради као кустос у Центру за нематеријално културно наслеђе Србије при Етнографском музеју у Београду, где се бави стручном обрадом и припремом номинационих досијеа за упис елемената у Национални регистар и на Унескове листе нематеријалног културног наслеђа, те осмишљавањем и координацијом пројеката и програма који су усмерени на очување живог наслеђа на националном и међународном нивоу. Учествовала на неколико конференција и стручних скупова у земљи и иностранству и аутор је неколико научних и стручних радова. Њене области интересовања су: антропологија религије (религија на интернету, алтернативне религије и духовни покрети), нематеријално културно наслеђе и материјална култура.

NATAŠA MLADENOVIĆ RIBIĆ (Serbia)

Ethnographic Museum in Belgrade – Center for the Intangible Cultural Heritage of Serbia

Anthropological research on alternative religions and spiritual movements on the internet

More comprehensive research on religion on the internet has been conducted since the beginning of the 21st century and ranges from defining theoretical and methodological framework for approaching this phenomenon to analyzing the existence of specific religions and various forms of religiosity and spirituality in cyberspace. The democracy of this contemporary medium of communication offers equal opportunities, both to the major world religions, and to alternative religions and spiritual movements. By coming out of the space where religion is traditionally transmitted and practiced – “real”, physical environment and sacral objects, alternative religions and spiritual movements can provide themselves with greater visibility, but also can gain followers outside the places, communities or socio-cultural areas in which they originated and still exist today. In this paper, I will focus on the directions, methodology and terminology related to the scientific research of alternative religions and spiritual movements on the internet, as well as the advantages and limitations of this type of fieldwork. Furthermore, the aim of this paper is to point out the need for conduction this kind of anthropological research, which is doubly conditioned. On the one hand, research on the internet and religious communication through this medium is necessary because it is

one of the most widespread phenomena in modern society and people from all over the world interact with it. On the other hand, by analyzing the conceptualization of the internet as a religious space conducted by alternative religions and spiritual movements, one can gain insight into modern forms of manifestation of religiosity and spirituality, models of spreading religious teaching in the digital environment, potential changes in transmission of religious teaching and practice, and its existence, both online and in the “real” world.

Key words: alternative religions, spiritual movements, religion on the internet.

CV

Nataša Mladenović Ribić (1985) was born in Belgrade. She owns bachelor's (2009) and master's degree (2010) in Ethnology and Anthropology from the Faculty of Philosophy – University of Belgrade, where she currently attends doctoral studies at the Department of Ethnology and Anthropology. Since 2009, she has been engaged as an associate in the Ethnographic Museum in Belgrade, and since 2013 she has been working as a curator at the Center for the Intangible Cultural Heritage of Serbia within the same institution. She works on the processing and preparation of nomination files for the National Register and the UNESCO lists of ICH, as well as projects and programs aimed at safeguarding *living heritage* both at national and international level. She participated in conferences in the country and abroad and is the author of several scientific and professional papers. Her areas of interest are: anthropology of religion (religion on the internet, alternative religions and spiritual movements), intangible cultural heritage and material culture.

СОЊА ЖАКУЛА (СРБИЈА)

Етнографски институт САНУ

Као епизода *Black Mirror*-а: киборшка тела, дистопијски капиталистички пословни планови и односи између људи и интернета у Антропоцену

У августу 1999. *The Sunday Times* је објавио чланак великог Дагласа Адамса под називом „Како да престанете да бринете и научите да волите интернет“. У њему, Адамс тврди да интернет није само пролазна мода и предвиђа да ће постајати све важнији и важнији и све интерактивнији и интерактивнији како технологија буде појефтињавала и више људи се укључивало у *online* комуникацију. Скок на октобар 2021, када је Марк Цукерберг, милијардер и извршни директор *Facebook* корпорације објавио настанак „Meta“ – новог брэнда компаније, који обједињује све апликације и производе које *Facebook* прави, али укључује и будуће „друштвене технологије“ попут виртуелне и аугментоване стварности и уређаја који чине приступ овим новим врстама реалности могућим. Оно што је заједничко Адамсовом есеју и Цукерберговом оснивачком писму компаније „Meta“ је идеја да ће интернет постати друштвенији, имерзивнији и колаборативнији у будућности. Ипак, између 1999. и 2021. се догодило много историје – или много *будућности* – интернет и начини на које се са њим повезујемо су се трансформисали и постали *мобилнији*, а ове промене су поставиле темеље за наивне капиталистичке техно-сањарије које

Цукерберг пропагира у свом писму. Постоји подмукла сличност између ова два виђења теме: иако и један и други аутор инсистирају на комуникацији и повезивању међу људима, Адамсов есеј је био сатиричан, грасрутс одговор на nelaгoду коју људи генерално имају када прихватају нове технологије (нпр. телевизију, телефон, штампарију, а вероватно и точак). Био је то миг и моздрав младости, иновативности и моћи људске имагинације. С друге стране, Цукербергов урадак звучи као пословни план (што, на крају крајева, и јесте) какав би написала *Skynet* вештачка интелигенција из филмова о *Терминаџору*, и прилично подсећа на дистопијску стварност филмова из *Мајрикс* франшизе. Реч је о једном тоталитарном, капиталистичком *ајсолуџном* негирању потребе за физичком повезаношћу; текст представља застрашујућу визију људи који стагнирају у својим домовима, утопљени у виртуелне стварности, који се константно повезују и константно деле, али заправо не иду нигде – ово је наводно добро зато што смањује њихов угљенични отисак – а свеједно све време купују и троше. Док Адамс пореди употребу комуникацијских технологија са пизин и креолским језицима, Цукерберг све своди на конзумацију корпоративних производа. Како смо стигли довде?

У чланку из 2012. сквала сам термин хиперреалност 2.0 како бих означила свет у којем *online* и *offline* више нису одвојени, већ чине саставне делове стварности у којој су људима потребне направе које имају приступ интернету како би могли у потпуности да учествују у друштву. Такође сам прилагодила концепт који користи Харавеј како бих утврдила да су многи од нас већ постали киборзи, без да су морали да гурну технологију под кожу. У овој презентацији намеравам да проширим ову идеју и истражим социо-техно-економске процесе који су се одигравали од како сам се последњи пут бавила овом темом, како бих мапирала еволуцију нашег односа према друштвеним мрежама и променљиву улогу тела у дискурсима о технологији. Такође се надам да ћу успети да предложим неке егалитарније техно-будућности.

Кључне речи: инџернеј, грушџвене џехнолоџије, киборзи, џело.

CV

Соња Жакула је рођена у Београду 1985. године. Завршила је Филолошку гимназију (одсек за класичне језике), и све нивое студија на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду (основне студије 2009. године, мастер студије 2010, и докторске студије 2017. године). Од 2011. године је запослена у Етнографском институту САНУ, где је од 2018. године научна сарадница. Њене примарне области истраживања се тичу људско-животињских односа, студија панка и дигиталне антропологије. У свом раду негује интердисциплинарност, и често сарађује са колегама из сродних дисциплина (најчешће археологије). Од 2012. до 2017. године је била руководитељка семинара Антропологије у Истраживачкој станици Петница (пре тога је од 2004. до 2012. радила као студенткиња, односно стручна сарадница). Ово радно место је напустила услед неспремности управе ИСП да одреагује на сексуално злостављање девојчица и младих жена које се тамо дешавало. Њена теренска истраживања су фокусирана на контексте у којима људи блиско живе са дивљим животињама, односе између људи и животиња сапутница, на панк сцену као модус идентификације и на дигитални живот и свакодневицу.

SONJA ŽAKULA (Serbia)

Institute of Ethnography SASA

It's like an episode of *Black Mirror*: cyborg bodies, dystopian capitalist business plans and changing human-internet relationships in the Anthropocene

In August 1999 *The Sunday Times* published an article by the late, great Douglas Adams entitled “How to stop worrying and learn to love the Internet”. In it, Adams argues that the Internet is not just a passing fad and predicts that it will become more and more important and more and more interactive as tech becomes cheaper and more people join in the online chatter. Cut to October 2021, when Mark Zuckerberg, tech billionaire and CEO of the Facebook Corporation announces “Meta” – a new company brand that encapsulates all the apps and products FB makes, as well as future “social technologies” including virtual reality and augmented reality and devices that make access to these new kinds of realities possible. What Adams’ essay and Zuckerberg’s founder’s letter for “Meta” have in common is the idea that the internet will become more social, more immersive and more collaborative in the future. However, in the time between 1999 and 2021, a lot of history – or a lot of *future* – took place, the Internet and our ways of connecting to it transformed, became more *mobile*, and these changes laid the groundwork for the kind of rose colored, capitalist techno-dreaming Zuckerberg purports in his letter. There is a sinister similarity between the two takes on the topic: while both insist on

communication and connection between people, Adams' essay was a sort of grass roots, satirical poke at the unease with which humans generally take to new technologies (e.g. television, the telephone, the printing press and, probably, the wheel), a wink and a nod to youth and innovation and the power of human imagination. Meanwhile, Zuckerberg's take reads like a business plan (which it ultimately is) written by Skynet (from the *Terminator* movies), and is more than a little evocative of the dystopian reality of the *Matrix* films. It's a kind of totalitarian capitalist rejection of the need for physical connection, a frightening vision of people stagnant in their homes, immersed in virtual realities, always sharing always connecting, but not really going anywhere – this is supposedly good because it reduces their carbon footprints – and yet always buying and consuming. While Adams compares the use of communication technologies to pidgin and creole languages, Zuckerberg reduces it to consuming corporate products. How did we get here?

In a paper in 2012 I coined the term hyperreality 2.0 to designate a world in which the online and the offline are no longer separate, but integral parts of a reality in which humans need devices that allow access to the Internet in order to fully participate in society. I also adapted Haraway's concept to argue that most of us have become cyborgs, without even breaking the skin. In this presentation I intend to expand on this notion and explore the socio-techno-economic processes that took place since I last dealt with the topic, in order to map out the evolution of our relationship to social networking and the changing role of the body in discourses on technology. I also hope to suggest some more egalitarian techno-futures.

Key words: internet, social technologies, cyborgs, the body.

CV

Sonja Žakula was born in Belgrade in 1985. She graduated from the Philological high school (with a focus on the Classics), and finished her graduate studies at the Department of Ethnology and Anthropology, University of Belgrade (BA in 2009, MA in 2010, and PhD in 2017). Since 2011 she has been employed at the Institute of Ethnography SASA, and since 2018 she has been employed as a research associate. Her primary research interests are human-animal

relations, punk studies and digital anthropology. In her work she nurtures interdisciplinarity, and often works with colleagues from neighboring disciplines (most often archaeology). From 2012 to 2017 she was the Head of the Anthropology seminar at Petnica Science Center (before that, from 2004 until 2012, she worked as a student associate and professional associate), a station she relinquished due to the unwillingness of the governing body of PSC to react to the sexual misconduct toward girls and young women that took place there. Žakula's fieldwork is focused on contexts in which humans live closely with wild animals, relationships between people and companion animals, the punk scene as a mode of identification and on digital life as everyday life.

IV

**АНТРОПОЛОГИЈА ИЗМЕЂУ
ТЕОРИЈЕ И ПРИМЕНЕ**

**ANTHROPOLOGY BETWEEN
THEORY AND APPLICATION**

ЧАРНА БРКОВИЋ (Немачка)

Универзитет у Гетингену

Разочарење, сарказам и друга ружна осећања: хуманитарни афекат на „Глобалном Истоку“

Каква је морално-политичка форма транснационална хуманитарност, када је гледамо из перспективе „Глобалног Истока“? Етнографско истраживање осећања разочарења и сарказма генерисаних током два транснационална хуманитарна пројекта у Црној Гори осветљава како се људи тамо односе према новом положају који заузимају у глобалној геополитици након завршетка Хладног рата, укључујући ту осећај суспендоване агенсности, непокретности и немогућности учешћа у транснационалним хуманитарним политикама и процедурама. Црногорци и Црногорке су истовремено укључени у расно и класно одређене хуманитарне дискурсе на „Глобалном Северу“ и искључени из практичног учешћа у транснационалним хуманитарним пројектима због структурних ограничења. Овај рад сугерише да се „суспендована агенсност“ генерише када постоји осећај припадности одређеном пројекту који омогућава одређене врсте деловања (нпр. транснационална хуманитарност), али када не постоји инфраструктура која би подржала овај осећај припадности.

Кључне речи: хуманитарност, афекат, емоције, класа, Црна Гора, Глобални Исток.

CV

Чарна Брковић (докторка социјалне антропологије Универзитета у Манчестеру, дипломирана етнолошкиња и антрополошкиња Универзитета у Београду) је доценткиња на Културној антропологији / Европској етнологији Универзитета у Гетингену, Немачка. Ауторка је књиге „Managing Ambiguity: How Clientelism, Citizenship, and Power Shape Personhood in Bosnia and Herzegovina“ (Berghahn, 2017) и ко-уредница „Negotiating Social Relations in Bosnia and Herzegovina“ (Routledge, 2016).

ČARNA BRKOVIĆ (Germany)

University of Goettingen

Disappointment, Sarcasm, and Other Ugly Feelings: Humanitarian Affect in the Global East

What kind of a moral-political formation is transnational humanitarianism, when we look at it from the Global East? Ethnographically studying disappointment and sarcasm generated through two transnational humanitarian projects in Montenegro illuminates how people there relate to the new position they occupy in global geopolitics after the end of the Cold War, including a sense of suspended agency, immobility, and impossibility of participating in transnational humanitarian policies and procedures. Montenegrins are often simultaneously included in the racialized and class-based humanitarian discourses in the Global North and excluded from actual participation in transnational humanitarian projects due to structural constraints. The article suggests that suspended agency emerges when there is both a sense of belonging to a certain humanitarian endeavour that makes particular kinds of actions possible (e.g. transnational humanitarianism) and the lack of infrastructures that would support this sense.

Key words: humanitarianism, affect, emotion, class, Montenegro, Global East.

CV

Čarna Brković (PhD in Social Anthropology, University of Manchester; Graduate Degree in Ethnology and Anthropology, University of Belgrade) is lecturer in Cultural Anthropology / European Ethnology at the University of Goettingen, Germany. She is the author of “Managing Ambiguity: How Clientelism, Citizenship, and Power Shape Personhood in Bosnia and Herzegovina” (Berghahn 2017) and a co-editor of “Negotiating Social Relations in Bosnia and Herzegovina” (Routledge 2016).

ЈАНА БАЋЕВИЋ (Уједињено Краљевство)

Универзитет у Дараму

О репаративном читању и критици у антропологији/антропологије: постдисциплинарне перспективе промена дисциплина

2008. докторирала сам из области антропологије. 2019. докторирала сам из области социологије. Ова презентација истражује шта се догодило између. Користим ауто-етнографски приступ оријентисан на животну историју да бих конструисала наративни приказ феномена дисциплинске транзиције или „промене каријере“. Уместо ковања међудисциплинарног мастер-наратива, ова прича практикује мултифокалност – различите „углове“ гледања на личну/професионалну транзицију да би се испитала везаност за дисциплинарску форму у размишљању и о садашњости и о прошлости.

Кључне речи: интердисциплинарност, филозофија науке, епистемичка везаност, социологија знања.

CV

Јана Баћевић је друштвена теоретичарка, социолошкиња и антрополошкиња, тренутно доценткиња на Универзитету у Дараму, Велика Британија. Претходно је била Marie Curie постдокторанткиња на Универзитету у Архусу и предавачица на Централноевропском Универзитету као и Универзитету Сингидунум у Београду.

JANA BAĆEVIĆ (UK)

Durham University

On reparative reading and critique in/ of anthropology: postdisciplinary perspectives on discipline-hopping

In 2008, I got a PhD in anthropology. In 2019, I got a PhD in sociology. This presentation explores what happened in between. It uses a life-history-oriented autoethnographic approach to construct a narrative account of the phenomenon of disciplinary transition or 'career change'. Instead of forging a cross-disciplinary master-narrative, this account practices multi-focality – different 'angles' on a personal/professional transition – to query the attachment to disciplinary form in thinking about both the present and the past.

Key words: interdisciplinarity, philosophy of science, epistemic attachment, sociology of knowledge.

CV

Jana Bacevic is a social theorist who works as Assistant Professor, Durham University, UK. She has a background in sociology and anthropology and has previously been a Marie Curie fellow at the University of Aarhus, Lecturer at the Central European University, and Assistant Professor at Singidunum University Belgrade.

КАТАРИНА МИТРОВИЋ (Србија)

Етнографски институт САНУ

Стратегије за младе и стратешка младост: антропологија, млади и јавне политике

О позицијама, проблемима и перспективама младих људи у Србији неретко се говори у научној и широј јавности. Поставља се питање како млади живе у друштвено-политичком контексту у којем се налазе, који су им мотиви за школовање, како долазе до посла, када достижу аутономију и постају спремни да заснују сопствену породицу, како виде своју будућност, те на који начин до ње стижу. Забринутост која прати наративе о младима често полази од демографских показатеља и идеја о „неадекватности“ животног тока. Поред негативних демографских трендова и сагледавања позиција младих у Србији кроз призму европских стандарда, проблем младих формулише се и у односу на културне представе о томе шта је „нормално“ у складу са одређеном фазом животног тока. Идеју о линеарности и „успешности“ фаза нарушавају „кашњење“ или „продужавање“ фаза, „прерано“ улажење у фазе, као и „непоследност“ у транзицији (такозвани бумеранг или јо-јо принцип, који карактерише својеврсно кретање и враћање). „Несклад“ фаза или њихових атрибута често је приписиван економским факторима, уз став да су фазе другачије у системима који се перципирају као бољи и уређенији.

Страх за будућност младих у Србији, између осталог, можемо видети и у националним стратегијама. У свом излагању приказаћу на који начин антропологија може дати допринос јавним политикама, а на примеру истраживања младих, транзиције у одраслост и феномена „продужене младости“. Овај феномен претпоставља својеврсно „пролонгирање“ младости, а карактерише га дужа финансијска и стамбена зависност младих људи од њихових родитеља. Уколико се продужава, сматра се да младост постаје посебно тешка и дуга фаза лиминалности, неодређеног чекања, „заглављености“ и „закочености“. Полазећи од „чврстих“ демографских показатеља, економских и социолошких истраживања, као и претпоставке да је продужавање младости изнуђено локалним економско-политичким контекстом, представићу резултате квалитативног истраживања које сам спровела током 2019. и 2020. године са циљем указивања на културне представе које су повезане са овим феноменом. На том трагу, настојаћу да прикажем на који начин антропологија и етнологија могу дати свој допринос у разумевању младих, истраживањима младости, али и унапређењу омладинских политика. Наиме, сматрам да подршка етнолога и антрополога у креирању и промишљању јавних политика може помоћи дубљем разумевању интерпретација искустава одрастања и младости у Србији. Она може подсећати на флуидност концепата, као и културни, друштвени, економски и историјски контекст који моделује фазе и улоге. Коначно, уз преиспитивање потреба младих и нуђење комплементарних објашњења феномена који су већ препознати, може се боље радити на осмишљавању пројеката сарадње, те се стратегије прилагодити корисницима.

Кључне речи: млади, продужена младост, јавне политике, Србија.

CV

Катарина Митровић је рођена 1991. године у Београду, где је завршила основну школу и гимназију. На Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду завршила је основне (2015), мастер (2016) и докторске студије (2021). Током студија, учествовала је у програмима размене, обогативши своје академско искуство школовањем у Сједињеним Америчким Државама (2014–2015) и Грчкој (2019). Од

2016. до 2021. године, Катарина Митровић била је ангажована на Одељењу за етнологију и антропологију и Институту за етнологију и антропологију, Филозофског факултета Универзитета у Београду. Учествовала је у настави на предметима Антропологија света – компаративна религија и Национална етнологија/антропологија – тело и идентитет. Ангажована је на националним и међународним истраживачким пројектима. Ради у редакцији часописа *Anthropological Journal of European Cultures*. Од јануара 2022. године ангажована је као научна сарадница у Етнографском институту САНУ. Поред редовног учешћа на научним скуповима, ауторка је више научних радова у релевантним публикацијама. Области ужег научног интересовања Катарине Митровић су етнологија и антропологија света, антропологија детињства и младости, урбана антропологија, студије младих и антропологија миграција.

KATARINA MITROVIĆ (Serbia)

Institute of Ethnography SASA

Youth strategies and strategic youth: anthropology, youth and public policy

The positions, problems and perspectives of young people in Serbia are often discussed in the scientific and general public. A number of questions have been raised: how young people live in the socio-political context in which they find themselves, what are their motives for pursuing a degree, how do they get a job, when do they achieve autonomy and become ready to start their own family, how do they see their future and what are they doing in order to achieve plans. Concerns that accompany narratives about young people often rise from demographic indicators and the idea of the „inadequacy“ of life-course. In addition to negative demographic trends and perception of the position of young people in Serbia through the prism of European standards, youth issues are formulated in relation to cultural representations of „normal“ in accordance with a certain life phase. The idea of linearity and „successful“ phases is undermined by „delay“ or „prolongation“ of phases, „premature“ entry into phases, and „inconsistency“ in transition (so-called boomerang or yo-yo principle). The „mismatch“ of phases or their attributes is often associated with economic factors, while the general opinion is that the phases are different in systems that are perceived as better organized.

Fear for the future of young people in Serbia could be seen in the national strategies. In my presentation, I will show how anthropology can contribute to public policies, by using the example of youth research,

research on transition to adulthood and the phenomenon of „extended youth“. This phenomenon implies „prolongation“ of youth, and it is characterized by longer financial and residential dependence of young people on their parents. „Extended youth“ could be seen as a particularly difficult and long phase of liminality, indefinite waiting, and „stuckedness“. Starting from „solid“ demographic indicators, economic and sociological research, as well as the assumption that the phenomenon of „extended youth“ is pushed by the local economic and political context, I will present the results of qualitative research I conducted in 2019 and 2020 while analyzing cultural representations related to this phenomenon. On that track, I will try to show how anthropology and ethnology can contribute to the understanding of young people, youth research, and improvement of youth policies. Namely, I believe that the support of ethnologists and anthropologists in creating and rethinking public policies can contribute to better understanding of the interpretations of the experiences of youth in Serbia. Anthropology can be a reminder of the fluidity of concepts, as well as the cultural, social, economic and historical context that shapes phases and roles. Finally, by reviewing the needs of young people and by offering complementary explanations of phenomena that have already been identified, it is possible to work better on designing cooperation projects and adapting strategies to users.

Key words: youth, extended youth, public policy, Serbia.

CV

Katarina Mitrović was born in 1991 in Belgrade, where she finished primary and secondary school. She completed her undergraduate (2015), master's (2016) and doctoral (2021) studies at the Department of Ethnology and Anthropology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade. During her studies, she participated in exchange programs enriching her academic experience by studying in the United States (2014–2015) and Greece (Athens 2019). From 2016 to 2021, Katarina Mitrović was engaged at the Department of Ethnology and Anthropology and the Institute of Ethnology and Anthropology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade. She assisted with two courses: Anthropology of the World – Comparative Religion and National Ethnology/Anthropology – Body and Identity. Furthermore, she participated in national and international research projects. She has been working in the editorial office of the *Anthropo-*

logical Journal of European Cultures. Since January 2022, she has been engaged as a Research Associate at the Institute of Ethnography of the Serbian Academy of Sciences and Arts. In addition to her regular participation in scientific conferences, she is also the author of several scientific papers in relevant publications. The following areas pertain to Katarina Mitrović's professional and research interests: ethnology and anthropology of the world, anthropology of childhood and youth, urban anthropology, youth studies, and anthropology of migration.

НИНА АКСИЋ (Србија)

Етнографски институт САНУ

Будућност народне традиције: поглед из перспективе дечје антропологије

Почев од 2001. године приметни су нови погледи како на прошлост, тако и садашњост, па самим тим и будућност. Убрзан развој друштва, поред осталог, исказује се и у технолошком смислу. Чини се да је убрзан развој технологије донекле утицао на неразумевање прошлости, па сходно томе и традиционалног наслеђа код млађих генерација. Модерне технологије, као и модерни медији постали су део свакодневице нових (млађих) генерација, док се традиционални медији као што су часописи, новине, па чак и књиге, а чини се све више и радио и телевизија, потискују из живота ове популације. Сходно реченом, циљ истраживања биће да испита колико су нове генерације деце – деце која похађају од 1. до 4. разреда основне школе, заинтересована за традиционалну културу, односно онај њен сегмент који се тиче обичајне праксе и некадашњег живота на селу – народно градитељство, одевање, игре, занати и др., а која им је доступна углавном путем традиционалних медија, а највише кроз различите публикације – сликовнице, књиге, уџбенике, бојанке и сл. Такође, у складу са њиховим интересовањима циљ је и да се сазна да ли би више обраћали пажњу на овакве садржаје ако би им они били доступни путем различитих игрица на таблетима и паметним телефонима, компјутерима, интернет платформама које они посећују, као и друштвеним мрежама или би им, пак, више пажње привукла ин-

терајтивна предавања и музејске поставке њима прилагођене. Иако након деведесетих година XX века почиње ревитализација традиције, тек од краја друге деценије XXI века, са оснивањем бројних издавачких кућа које имају своја одељења за децу, примећује се пораст њиховог интересовања за штампање различитих публикација са садржајем елемената народне традиције, па ће се у раду дати кратак осврт на теме којима се бави ова литература. С обзиром на то, данас постоје бројне сликовнице и дечје књиге мањег обима са и без задатака (лабиринт, обући папирну лутку, залепити налепницу на предвиђено место и др.), као и бојанке са следећим насловима – „Упознајмо српску традицију: Народни обичаји“, „Учим и играм се: Србија“, „Народне песме и игре за децу, родитеље, васпитаче и учитеље“, „Све боје Србије“ и др. Поред овог тренда, видан је и тренд ретрадиционализације и освешћивања националних питања и на државном нивоу у последњих петнаестак година, па смо тако дошли и до издања у облику бојанке са краћим објашњењима појмова – „Наша Србија: Неговање српске културе и традиције“ – које је општина Палилула, на којој је обављено истраживање, делила ђацима првацима за добродошлицу у основну школу 2021. године. Од 2010. године у ниже разреде основних школа уведен је и изборни предмет, као обавезни – *Народна традиција*, те ће се помоћу мишљења деце о том предмету покушати да сагледа и донекле створи целокупна слика која се односи на важност, начин представљања, као и на занимљивост народне традиције за ове нове генерације. Такође, предложићемо и нове начине на које би се генерацији Z (деца рођена од 2007. године до данас) могло представити богатство народне традиције и заинтересовати је за можда будуће бављење етнологијом и антропологијом.

Кључне речи: медији, деца, народна традиција, XXI век, садашњост и будућност.

CV

Нина Аксић рођена је 1990. у Београду. Дипломирала је (2011) и завршила мастер академске студије (2013) на Факултету музичке уметности у Београду. Докторске студије завршила је на Филолошком факултету у Београду, модул Култура (2018). Звање научног

сарадника добила је новембра 2018. године. У Етнографском институту САНУ запослена је од априла 2013. године, преваходно радећи на пројектима *Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије* и *израда мултимедијалног интернет портала „Појмовник српске културе“* и *Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност*. Аутор је бројних ауторских и коауторских радова, као и неколико лексиконских одредница. Члан је и подруководилац различитих пројеката, комисија за звање, а учествовала је и у организационим одборима научних скупова, као и у раду неколико научних удружења. Спровела је више теренских истраживања (у Србији, Румунији и Мађарској) и учествовала на бројним научним конференцијама у земљи и иностранству. Њен рад се тренутно заснива на истраживању историјског и актуелног културно-друштвеног живота Новог Пазара и културне политике СФР Југославије. Друга сфера интересовања јој је анализа симбола у српској народној традицији.

NINA AKSIĆ (Serbia)

Institute of Ethnography SASA

The future of folk tradition: a view from the perspective of children's anthropology

Since 2001, new views on both the past and the present, and thus the future, have been noticeable. The aim of the research will be to examine how much new generations of children attending the 1st to 4th grade of primary school are interested in traditional culture, that is, that segment of it which concerns the custom's practice and former life in the countryside – folk architecture, clothing, games, crafts, etc., which is available to them mainly through traditional media, and mostly through various publications – picture books, books, textbooks, coloring books and the like. Also, in accordance with their interests, the goal is to find out whether they would pay more attention to such content if they were available through various games on tablets and smartphones, computers, the internet platforms they visit, as well as social networks or, interactive lectures and museum settings tailored to them would attract more attention. Although after the nineties of the twentieth century, the revitalization of tradition began, since the end of the second decade of the XXI century, with the establishment of numerous publishing houses that have their own departments for children, there is an increase in their interest in printing various publications containing elements of folk tradition, so the paper will give a brief overview of the topics covered in this literature. Given that, today there are numerous picture books and children's books of small

size with and without tasks (maze, put on a paper doll, stick a sticker in the intended place, etc.), as well as coloring books with the following titles – „Let's get to know the Serbian tradition: Folk customs“, „I learn and play: Serbia“, „Folk songs and games for children, parents, educators and teachers“, „All the colors of Serbia“ and others. In addition to this trend, there is a trend of retraditionalization and awareness of national issues at the state level in the last fifteen years, so we came to the edition in the form of a coloring book with brief explanations of the terms – „Our Serbia: Nurturing Serbian Culture and Tradition“ – which the municipality of Palilula, where the research was conducted, distributed to the first-graders to welcome them to primary school in 2021. Since 2010, an elective subject has been introduced in the lower grades of primary schools as a compulsory subject – *Folk tradition*, and with the help of children's opinions on this subject, they will try to see and to some extent create an overall picture that refers to the importance, manner of presentation, as well as the interest of folk tradition for these new generations. We will also suggest new possibilities. We will also suggest new ways in which Generation Z (children born from 2007 until today) could be introduced to the richness of folk tradition and be interested in perhaps future work in ethnology and anthropology.

Key words: the media, folk tradition, XXI century, present and future.

CV

Nina Aksić was born in 1990 in Belgrade. She graduated from Faculty of Music in Belgrade in 2011 and in Master Academic Studies in 2013, also at Faculty of Music in Belgrade. She received her PhD in 2018 at Faculty of Philology, module Culture. From 2013 is employed at the Institute of Ethnography SASA and since then is working on projects *Interdisciplinary research of Serbian cultural and linguistic heritage. Creation of multimedia web-portal „The lexicon of Serbian Culture“* and *Identity strategies: Contemporary Culture and Religiosity*. From 2018 she is a Research Associate. Author of a few original papers and a few entries. She conducted several field studies (in Serbia, Romania and Hungary) and participated in numerous scientific conferences in Serbia and abroad. Currently, her work is based on exploration of historical and current cultural-social life of Novi Pazar. Another sphere of interest is analysis of symbols in Serbian folk tradition.

КРИСТИЈАН ОБШУСТ (Србија)

Архив Војводине

Архивистика и антропологија: перспективе у контексту интердисциплинарног приступа

Архивска грађа у контексту архивистичке теорије и праксе дефинише се као сав изворни и репродуковани материјал настао у процесу рада правних или физичких лица који има трајну друштвену, научну и културно-историјску вредност. Као продукти друштвеног деловања који настају радом правних или физичких субјеката, архивалије представљају историјске изворе од круцијалне важности из којих се може црпети читав дијапазон података у контексту критичких интерпретација у оквирима различитих научних анализа. У том смислу, уз акцентовање хронолошког и просторног контекста, као и низа друштвених констелација везаних за ствараоце архивске грађе, садржаји архивалија представљају значајне изворе и за антропологију и етнологију као научне дисциплине. Тематика овог рада фокусирана је на изношење најосновнијих констелација које су у вези са перципирањем архивске грађе као фондуса података за етнолошке и антрополошке анализе, а у складу са тиме и на њене рефлексије. Другим речима, у раду су укратко представљени поједини аспекти који се односе на две међусобно испреплетане целине а које се условно могу дефинисати као питање значаја архивистике и архивске грађе у оквиру антрополошке интерпретације, као и зна-

чај и перспективе антропологије у оквирима архивистичке теорије и праксе, односно примене антропологије у архиву као специфично конципираној институцији.

Кључне речи: антропологија, архивистика, архивска трага, архив, интердисциплинарни приступи.

CV

Кристијан Обшуст је социјални антрополог и археолог, Мср (Мсц). Завршио је студије на Одељењу за археологију, као и на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Независни је истраживач, оснивач Центра за истраживање колективних идентитета и политичке митологије, стручни сарадник неколико установа културе и научних институција, невладиних организација, научних часописа и интернет портала у Републици Србији и у иностранству. Аутор је научних студија (научних монографија) *Конструкција словенства у политици и науци: стварање (све) словенских традиција, идеолошке концепције о словенском јединству и њихове рефлексије* (Београд 2013) и *Огледи о грчкој класичној старини и словенству: утицај перцепције о грчкој класичној старини на формирање европских нација и конструисање словенства* (Нови Сад 2019). Поред наведеног, до сада је написао четири научно-популарне и стручне књиге везане за различите теме из области антропологије и археологије. Такође, аутор је неколико радова публикованих у научним часописима, као и неколико десетина научно-популарних чланака, стручних радова, критика, приказа и новинских текстова. Уредник је и рецензент неколико монографских студија, зборника радова и књига, као и научно-популарних и стручних тематских интернет платформи и портала. Координисао је и учествовао у реализацији неколико научних, едукативних, културних и научно-популарних пројеката у земљи и иностранству (Чешка Република и Словачка Република). Као стручни саветник и сарадник, учествовао је и у координацији реализације више међународних истраживачких пројеката из различитих области тзв. *примењене антропологије*. Живи и ради у Београду и Новом Саду. Запослен је у Архиву Војводине, а од јула 2020. године ради на позицији помоћника директора покрајинске установе – Архива Војводине. Области академског истраживања: колективни идентитети (етнички, национални, паннационални, регионални, верски); политичка митологија; студије национализма; измишљање традиције; конструкција словенства и словенских национализма; етнички, национални и паннационални идентитети славофоних заједница; колективна меморија, култура сећања, антропологија смрти и танатологија. Остала поља академ-

ског интересовања: политичка антропологија; словенске и балканске студије; оријентализам; национализам у археологији и политички аспекти археолошке интерпретације; етногенеза Словена и ранословенска археологија; културна историја и археологија Старог истока; симболика, религија и култ у праисторији; материјално наслеђе социјализма; заштита и презентација културне баштине.

KRISTIЈAN OBŠUST (Serbia)

The Archives of Vojvodina

Archival science and anthropology: perspectives on the context of an interdisciplinary approach

Archival material in the context of archive theory and practice is defined as all the original and reproduced material created in the process of the work of legal or physical entities that has a lasting social, scientific and cultural-historical value. As products of social work that are created by the work of legal or physical entities, archives represent historical sources of crucial importance, where we can use a whole range of data in the context of critical interpretations within different scientific analysis. In that sense, with accepting chronological and spatial context, as well as a range of social constellations connected to creators of archival material, the content of archives are important sources both for anthropology and ethnology as scientific disciplines. The topic of this paper is focused on the presentation of the most fundamental constellations regarding the perception of archival material as a database of data for ethnological and anthropological analyses and, in accordance with that, its reflections too. In other words, this work briefly presents certain aspects related to two intertwined units, which could be conditionally defined as the question of the importance of archival science and archival materials within anthropological interpretation as well as the significance and perspectives of anthropology within archive theory and practice, that is, the application of anthropology in archives as specifically conceived institution.

Key words: anthropology, archival science, archival material, archives, interdisciplinary approach.

CV

Kristijan Obšust is a social anthropologist and an archaeologist, Msc (Msr). He studied and graduated at the Department of Archaeology and the Department of Ethnology and Anthropology at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade. He is an independent researcher, the founder of the Centre for Collective Identity and Political Mythology Research, expert associate of several cultural and scientific institutions, non-governmental organizations, scientific journals and web portals in the Republic of Serbia and abroad. He is the author of the scientific studies (Scientific Monographs) *Construction of Slavdom in Politics and Science: Creating (All)Slavic Traditions, Ideological Conceptions of Slavic Unity and Reflections Thereof* (Belgrade 2013) and *Essays on Greek Classical Antiquity and Slavdom: The Impact of Perceptions about Greek Classical Antiquity on the Formation of European Nations and the Construction of Slavdom* (Novi Sad 2019). In addition to all the above, so far he has written four pop-science and scholarly books related to various topics in the fields of anthropology and archaeology. He is also the author of several papers published in scientific journals, as well as several dozen pop-science works, scholarly articles, critiques, reviews and newspaper articles. He was an editor and reviewer of several monographic studies, collections of papers and books, as well as pop-science and scholarly thematic internet platforms and web portals. He coordinated and participated in the realization of several scientific, educational, cultural, and pop-science projects at home and abroad (Czech Republic and Slovak Republic). He also participated, as an expert adviser and associate, in the coordination for the implementation of several international research projects from various fields, the so-called *applied anthropology*. He lives and works in Belgrade and Novi Sad. He is employed at the Archives of Vojvodina and, since July 2020, he has been working as an assistant director of a provincial institution – the Archives of Vojvodina. Fields of academic research: collective identities (ethnic, national, pan-national, regional, religious); political mythology; studies of nationalism; invented traditions; construction of Slavdom and Slavic nationalisms; ethnic, national and pan-national identities of Slavophonic communities; collective memory, remembrance culture, the anthropology of death and thanatology. Other fields of academic interest: political anthropology; Slavic and Balkan studies; Orientalism; nationalism in archaeology and the political aspects of archaeological interpretation; ethnogenesis of Slavs and Early Slavic archaeology; cultural history and archaeology of the Ancient Near East; Symbolism, religion, and cults in prehistory; the material legacy of socialism; protection and presentation of cultural heritage.

**АНТРОПОЛОГИЈА У БУДУЋНОСТИ
– ПРАКСА ДАНАС!**

**ANTHROPOLOGY IN THE FUTURE
– PRACTICE TODAY!**

ТИЈАНА ЈАКОВЉЕВИЋ ШЕВИЋ (Немачка)

Регионални-међународни музеј женске културе

Антрополошка перспектива у музејима женске културе и историје

Музеји женске културе и историје почели су да се развијају осамдесетих година 20. века као одговор на рад традиционалних музеја и њихово занемаривање или непотпуно и једнолично приказивање доприноса жена у развоју историје, уметности и културе. Пораст њиховог броја, посебно у Европи и Америци, бележи се од деведесетих година, када је отворено готово две трећине постојећих женских музеја услед замаха женских и родних студија и развоја концепта феминистичке и родне музеологије, који уводи ове дискурсе у све области музејске праксе.

Први музеји жена у Европи били су етнографског карактера. Њихов акценат је био на локалној култури, обичајима, одевању и стваралаштву жена, који су нестали или су били у опасности од нестајања, а идеологија слична тада популарној екомuzeологији у контексту односа према територији, сећањима и наслеђу. Каснији женски музеји постају мултидисциплинарни, уводећи у свој фокус историју и (савремену) женску уметност. Велики број данашњих женских музеја, користећи савремене дигиталне технологије и померајући фокус са предмета на идеје, презентује резултате својих истраживања само у виртуелном свету. Ипак, и уз сва померања у развоју концепта женских музеја, њихове збирке и теме великим делом су у опсегу антропологије и антрополошке музеологије.

Полазећи од става да су представе жена на етнографским поставкама традиционалних музеја неизоставне, али увек приказане у ограниченим оквирима њихових родних улога и као дела шире групе којој припадају, у раду ће фокус бити на две изложбе једног женског музеја, које тематски (оглавља и рађање) одговарају стандардним етнографским изложбама, али предмете измештају из једностране интерпретације. Изложбе носе назив „Култура ношења марама – комад платна у прошлости и садашњости“ (*Kopftuchkulturen - Ein Stückchen Stoff in Geschichte und Gegenwart*) и „Културе рађања“ (*Geburtskulturen*) и део су тренутног ауторкиног изложбеног рада у оквиру Регионално-интернационалног музеја женске културе (*Museum Frauenkultur Regional-International, Firt, Немачка*). Наведене изложбе ће послужити као пример антрополошке перспективе у свим сегментима праксе музеја женске културе и историје.

Кључне речи: музеји женске културе и историје, антрополошка перспектива, родна музеологија, музејска пракса.

CV

Тијана Јаковљевић Шевић је рођена 1979. године у Новом Саду. Основне (2003), магистарске (2008) и докторске (2015) студије је завршила на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Од 2003. до 2012. године била је ангажована као виша кустоскиња у Музеју града Новог Сада. Од 2017. године је ангажована као научна сарадница Регионално-интернационалног музеја женске културе (*Museum Frauenkultur Regional-International*) у Фирту (Немачка). Ауторка је и коауторка неколико музејских изложби, програма и пројеката у Србији и Немачкој. Спровела је више теренских истраживања (у Србији, Немачкој и Тунису) и учествовала је на бројним конференцијама (у Србији, Немачкој, Турској и Аустрији). Ауторка је једне монографије и бројних радова, објављених у стручним и научним публикацијама у Србији и Немачкој. Чланица је Музејског друштва Србије и Музејског друштва Немачке (*Deutscher Museumsbund*). Њена истраживања су фокусирана на етнографску музеологију, презентацију културног наслеђа, родне студије, женску историју, текстил и костим.

TIJANA JAKOVLJEVIĆ ŠEVIĆ (Germany)

Museum of Women's Culture Regional-International

Anthropological perspective in museums of women's culture and history

Museums of women's culture and history began to develop in the 1980s in response to the work of traditional museums and their neglect or incomplete and uniform presentation of women's contributions to the development of history, art and culture. The increase in their number, especially in Europe and America, has been recorded since the 1990s, when almost two thirds of existing women's museums were opened due to the momentum of women's and gender studies and the development of the concept of feminist and gender museology.

The first women's museums in Europe were of an ethnographic nature. Their emphasis was on local culture, customs, clothing and creativity of women who have disappeared or were in danger of disappearing, and an ideology similar to the then popular ecomuseology in the context of relations to territory, memories and heritage. Later women's museums became multidisciplinary, introducing history and (contemporary) women's art into their focus. Many of today's women's museums, using modern digital technologies and shifting the focus from objects to ideas, present the results of their research only in the virtual world. However, despite all the shifts in the development of the concept of women's museums, their collections and themes are largely within the scope of anthropology and anthropological museology.

Starting from the position that the presentations of women in the ethnographic settings of traditional museums are indispensable, but always

shown in the limited framework of their gender roles and as a part of the wider group to which they belong, the paper will focus on two exhibitions from the same women's museum that correspond to standard ethnographic exhibitions, but with removing the objects from one-sided interpretation. The exhibitions are entitled „The Culture of Wearing a Scarf - A Piece of Cloth in the Past and Present“ (*Kopftuchkulturen - Ein Stückchen Stoff in Geschichte und Gegenwart*) and „Birth Cultures“ (*Geburtskulturen*) and are part of the author's current exhibition within the Regional- International Museum of Women's Culture (Museum Frauenkultur Regional-International, Fuerth, Germany). These exhibitions will serve as an example of an anthropological perspective in all segments of the practice of the museums of women's culture and history.

Key words: museums of women's culture and history, anthropological perspective, gender museology, museum practice.

CV

Tijana Jakovljević Šević was born in 1979 in Novi Sad. She completed her undergraduate (2003), master's (2008) and doctoral (2015) studies at the Department of Ethnology and Anthropology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade. From 2003 to 2012 she was employed as a senior curator at the City Museum of Novi Sad. Since 2017 she has been working as a research assistant at the Regional-International Museum of Women's Culture (Museum Frauenkultur Regional-International) in Fürth (Germany). She is the author and co-author of several museum exhibitions, programs and projects in Serbia and Germany. She conducted several field researches (in Serbia, Germany and Tunisia) and participated in numerous conferences (in Serbia, Germany, Turkey and Austria). She is the author of a monograph and numerous works published in professional and scientific publications in Serbia and Germany. She is a member of the Museum Society of Serbia and the Museum Society of Germany (Deutscher Museumsbund). Her research focuses on ethnographic museology, cultural heritage presentation, gender studies, women's history, textiles and costume.

ГОРДАНА БЛАГОЈЕВИЋ (Србија)

Етнографски институт САНУ

Вода као огледало антропоеколошких односа: случај општине Бабушница

У овом раду се природни ресурс воде посматра као медијум за сагледавање шире мреже друштвених, тј. антропоеколошких односа. Под антропоеколошким се у првом реду подразумевају међусобни односи људи, како вертикални – моћи, тако и хоризонтални међу члановима једне заједнице, који се успостављају кроз однос према животној средини и природним ресурсима, а такође и људски однос према самом природном окружењу. За студију случаја сам изабрала општину Бабушница, коју карактерише један од највећих процената депопулације становништва код нас, а у којој су се водни ресурси у више наврата од краја 20. века до данас нашли на удару различитих институција и појединаца, а на штету природног окружења и локалног становништва.

У раду се анализира неколико примера који су имали јак утицај на живот мештана, посебно у насељима Љуберађа, Звоначка бања и Ракита. Последњи случај, борба за Ракитску реку, а против изградње минихидроелектране, протеклих година постао је познат и широј јавности. Сагледавајући досадашње проблеме, до којих је долазило услед пренебрегавања потреба локалних заједница и неадекватног односа према водном богатству и животној средини, у раду се разматрају могући начини њиховог превазилажења и будућег развоја овог краја.

Кључне речи: антропоеколошки односи, општина Бабушница, вода.

CV

Гордана Благојевић је рођена у Београду. Дипломирала (1999), магистрирала (2002) и докторирала (2007) на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, а одбранила другу докторску дисертацију 2017. године на Одељењу за музикологију Националног и Каподистријиног Универзитета у Атени. Од 2003. године запослена је у Етнографском институту САНУ, од 2018. у звању научног саветника. Била је стипендиста фондације „Александар С. Оназис“ (2003-2004). Члан је више научних удружења у земљи и иностранству. Била је ангажована на више домаћих и међународних академских пројеката и учествовала на преко седамдесет међународних конференција, углавном у иностранству. Аутор је шест монографија, преко осамдесет научних радова у домаћим и иностраним часописима и тематским зборницима, на десетине приказа, научних критика, енциклопедијских одредница. Уредила је неколико тематских зборника. Поље њених истраживачких интересовања обухвата питања мултикултуралности, етничког идентитета, обредних и религијских пракси, етничких мањина, антропологије плеса, антропологије музике, еколошке антропологије.

GORDANA BLAGOJEVIĆ (Serbia)

Institute of Ethnography SASA

Water as a mirror of ecoanthropological relations: the case of Babušnica municipality

This paper views the natural resource of water as a medium for viewing the wider network of social, or rather ecoanthropological relations. Ecoanthropological relations entail, firstly relationships among people, both vertical – power relations, and horizontal – relationships among members of a community that are formed through the relationship to the environment and natural resources, as well as the human relationship toward the natural habitat itself. I have chosen the Babušnica municipality for my case study because it is characterized by one of the largest percentages of depopulation in Serbia, and because its water resources have been targeted by a number of different institutions and individuals over the last few decades, to the detriment of the local population and the environment. The paper analyzes a number of examples that had a strong influence on the livelihoods of the locals, especially in the villages of Ljuberađa, Zvonačka Banja and Rakita. The last example, the fight for the Rakita river, against the building of a mini-hydropower plant has become public knowledge over the last few years. Through looking at the problems that have thus far occurred due to neglecting the needs of the local communities and the poor relationship to water resources and the environment, the paper considers possible ways of resolving these issues and the future development of the area.

Key words: ecoanthropological relations, Babušnica municipality, water.

CV

Gordana Blagojević was born in Belgrade. She graduated (1999) from the Department of Ethnology and Anthropology of the Faculty of Philosophy in Belgrade, where she also defended MA (2002) and PhD theses (2007), and has a second PhD thesis (2017) from the Music Studies Department of the Faculty of Philosophy of National and Kapodistrian University of Athens. She has been employed at the Institute of Ethnography SASA since 2003; since 2018 she has been employed as a Principal Research Fellow. During the academic 2003-2004 she received a scholarship of the *Alexander S. Onassis* Public Benefit Foundation. She is a member of many scientific associations in the country and abroad. So far she has been engaged in a great number of domestic and international academic projects and has attended over seventy international conferences, mostly abroad. She is the author of six monographs, over eighty papers published in domestic and foreign journals and themed anthologies, dozens of reviews, academic reviews and encyclopedic references. She has also edited several themed anthologies. Her main interests are issues of multiculturalism, ethnic identity, ceremonial and religious practices, ethnic minorities, anthropology of dance, anthropology of music, ecological anthropology.

АЛЕКСАНДРА МОМЧИЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ (Србија)

Музеј Југославије

Антропологија у будућности – Пракса данас!

Одговор антрополога на аутентичне потребе (српског) друштва: кустоска перспектива

Основна намера ми је да афирмишем праксу у циљу квалитетног међусобног прожимања, вертикално – антрополошке теорије и праксе, а хоризонтално са другим наукама и шире у друштву. Практична примена као одговор на аутентичне потребе српског друштва одговор је на комплекс непрепознатости антрополога у, на пример, музеју. Упорно доминантно остајање у академској зони поспешује херметичност и затвореност за допринос који превазилази научну сферу, поготово у ери у којој је хуманистика пред новим изазовима који изискују шире постављање емпиријског рада. Како оријентисати курикулум не само ка оспособљавању кадра за катедру и институт, већ и ка оспособљавању антрополога за рад у другим институцијама и организацијама? Није реч о потпуном преусмеравању на праксу, већ о увођењу практичне етнологије и антропологије као равноправне опције у образовању етнолога и антрополога ради шире друштвене примене. Подразумева се да етнолог-антрополог може да ради у разним сферама, али да ли се у то може и систематски

инвестирати? Чини се да је за друштво подједнако корисно да има квалификоване стручњаке у институцијама, као и аналитичаре. Оне који познају механизме и могу на њих утицати изнутра, као и оне који их тумаче. Комплекснија сарадња допринела би квалитету образовања, те изнијансираности ставова, сензибилисаности за комплексност друштвених појава, способности за тимски мултидисциплинарни рад и сличном.

Антрополог у музеју уме годинама да се пита *шта ради(м) њу* и деценије прођу у неформалном усвајању практичних знања, уз много неспоразума по различитим осама и неразумевања интерних логика институције. Како развијати сензибилисаност академске етнологије и антропологије за искуство праксе? Је ли могуће адаптирати курикулум зарад постизања већег утицаја и шире имплементације специфичних знања које етнолошка наука нуди? Можда боравком у институцијама, предавањима и вежбама које не би обухватиле само предавања етнолога који су у пракси, већ и других стручњака из сродних дисциплина са практичним искуством. Могло би се мапирати које професије у садашњем тренутку запошљавају етнологе, а постоје (већ традиционално), као што су кустоси, а које искрсавају у ери информационих технологија и трансформације образовног система. Покушаћу да препознам и потенцијалне замке као што је опасност од банализације/центрификације науке. Практични проблем представља и свака иновација у курикулуму коју треба извести без значајнијих додатних средстава и са све мањим бројем људи.

Кључне речи: афирмација праксе, емпиријски рад, искуство етнолога - антрополога у музеју, сарадња.

CV

Александра Момчиловић Јовановић (1980), виша кустоскиња, дипломирала је етнологију и антропологију на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Неколико година је сарађивала с Етнографским музејом у Београду у осмишљавању и реализацији едукативних програма. Од 2009. ради као кустоскиња Музеја Југославије, где учествује у креирању, координацији и реализацији различитих изложби, анимационих програма и издања. Последњих година, ангажована је на дефинисању политике развоја Музеја

Југославије и њеној имплементацији. Рукује збиркама из области етнологије у оквиру Историјско меморијалног фонда Јосипа Броза Тита. Више стручно звање стекла је радом на изложби „Југо, моја Југо“ – *гастарбајтерске приче*, чија је коауторка. Ангажована је у стандардизацији и развоју усмене архиве Музеја Југославије. Континуирано је заинтересована за питања аксиолошког профила музејских предмета, посебно симболичке и афективне вредности у контексту југословенског искуства и херитологије. У оквиру те тематике објавила је неколико текстова.

ALEKSANDRA MOMČILOVIĆ JOVANOVIĆ (Serbia)

Museum of Yugoslavia

Future (of) anthropology – Practice now! An anthropological response to authentic needs of (Serbian) society – a curators view

The paper argues that the stronger support of practical work in the curriculum of ethnology and anthropology would bring more sumptuous impact to the wider benefit of the society, as well as to the better vertical mutual pervasion within anthropology and among other humanities. Consistent dominant sticking with the academic sphere supports the oneway option and turns its back to the potential wider impact of ethnology and anthropology on society. In a rapidly changing environment, this oneway mainstream course doesn't help. How could the curriculum switch to educating ethnologists to work in institutions and organizations other than scientific ones and could we invest systematically in such a shift? First of all, why should we? It seems that applied anthropology is equally important as the academic one, in the world we now know of since there are enough workplaces that an anthropologist can fulfill even today. I argue that it is up to us to show how we could be even more useful than already recognized, but it has to start from the primary education of an anthropologist.

Key words: affirmation of practice, empirical (field) work, experience of a curator, colaboration/cooperation.

CV

Aleksandra Momčilović Jovanović (1980), senior curator, graduated in ethnology and anthropology from the Faculty of Philosophy, University of Belgrade. She was engaged as an associate in educational programs at the Ethnographic Museum in Belgrade. Since 2009 she has been working as a curator at the Museum of Yugoslavia, where she participates in the creation, coordination and realization of various exhibitions, programs and publications. Recently, she has been engaged in defining and implementing the Collection development policy of the Museum of Yugoslavia. She manages ethnological collection within the Josip Broz Tito Memorial Fund. Senior curator's degree she gained as co-author of the exhibition „*Juga, my Juga*“ – *gas-tarbeiter stories*. She is involved in the standardization and development of the oral archive of the Museum of Yugoslavia. She is continuously interested in issues of the axiological profile of museum objects, their symbolic and affective value in the context of Yugoslav experience and heritology. On it she has published several texts.

ЛАРА КОНЧАР (Србија)

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Домаћин и гост: о значају гостопримства за савремена проучавања туризма

У друштвеним и хуманистичким наукама туризам је неретко критикован као феномен потрошачке културе и конзумеризма. Туристичке активности, места, простори и садржаји тумачени су као „хипер-реална окружења“, „псеудо-догађаји“ и „симулација стварности“, а теоријске концептуализације туризма су се доминантно кретале у оквирима путовања, забаве и доколице. Са појавом „критичког заокрета“ у проучавањима туризма – под утицајем пост-структуралистичке, пост-колонијалне и феминистичке критике – фокус интересовања померен је ка питањима односа моћи, дискурса и репрезентације. Тада су преиспитани проблеми различитих видова неједнакости како по питању производње знања о туризму тако и по питању субјекта истраживања, а упућена је и снажна критика једностраним погледима који су се водили анализама понашања туриста и потрошачких пракси. Значајно место у научно-истраживачким дискурсима заузела су и антрополошка проучавања туризма у којима су понуђени важни увиди у процесе конституисања расних, етничких, класних, родних и других видова односа и неједнакости – било да мислимо о везама које се граде између земаља Трећег и Првог света, локалних заједница и туриста у туристичким дестинацијама, рад-

ника у туризму и туриста, или сусрету људи који су „странци“ једни другима. Крајем деведестих година 20. века јављају се и свеобухватнија разматрања гостопримства из угла антропологије, филозофије, социологије, и студија културе, у чијем се центру налази однос „домаћина“ и „госта“, а који је проучаван како на нивоу метафоре тако и на емпиријском нивоу. Иако се аутори и ауторке ових разматрања нису увек бавили феноменом туризма – она се сматрају важним јер су њима покренуте другачије идеје и простори за теоретизације туризма. Тако, полазећи од тврдњи да је гостопримство основна одлика туризма, баш као путовање и доколица, и да чини интегрални део света туризма – у излагању се анализира феномен туризма са посебним фокусом на однос „домаћина“ и „госта“ у савременом туристичком контексту. У првом делу, разматра се међуповезаност туризма и гостопримства, а гостопримство се разуме истовремено као теоријски концепт и као социо-културни феномен и пракса. У другом делу, анализира се значај гостопримства за: теоријске концептуализације туризма, разумевање односа који се граде у туризму, те проучавање пракси и процеса који се испољавају у туристичким контекстима. Ради јасније илустрације, у трећем делу излагања, на примеру истраживања хотелске индустрије, осветљава се међуповезаност економских, друштвених и културних аспеката односа и улога „домаћина“ и „госта“, а посебно у погледу: организације производње и потрошње туризма, сфера размене и пракси угошћавања и гошћења.

Кључне речи: туризам, антрополошки процес, гостопримство.

CV

Лара Кончар је рођена 1989. у Београду. Тренутно пише докторску дисертацију при Факултету политичких наука у Београду, смер Култура и медији. Мастер академске студије завршила је у оквиру програма Студије рода (Факултет политичких наука, Универзитет у Београду), а основне академске студије на Одељењу за етнологију и антропологију (Филозофски факултет, Универзитет у Београду). Сарадница је Центра за женске студије у Београду где је ангажована као координаторка истраживачког програма. Истражује у области студија културе, феминистичке теорије, студија туризма и економске антропологије. Спровела је различита етнографска и квалитативна истраживања са фокусом на

сферу рада, а посебно у односу на теме рада у туризму, угоститељству и пољопривреди, академског прекаријата, неплаћеног кућног рада, и сексуалне експлоатације у контексту трговине људима. Учествовала је на научним скуповима у Србији, Хрватској и Шпанији где је имала прилике да представи резултате спроведених истраживања, а објавила је више научно-истраживачких радова у Србији и Хрватској. Лауреаткиња је награде „Загорка Голубовић“, коју додељује Институт за филозофију и друштвену теорију у Београду, за најбољи ангажовани научни рад младих истраживача и истраживачица у 2021. години.

LARA KONČAR (Serbia)

Faculty of Political Sciences, University of Belgrade

Host and Guest: On the Significance of Hospitality for Contemporary Tourism Research

In social and human sciences, tourism is often criticized as a phenomenon of consumer culture and consumerism. Tourist activities, places, spaces, and contents were interpreted as „hyper-real environments“, „pseudo-events“, and „simulations of reality“, where theoretical conceptualizations of tourism were predominantly constituted within the framework of travel, entertainment, and leisure. With the emergence of a „critical turn“ in tourism studies – influenced by post-structuralist, post-colonial, and feminist critiques – the focus of interest has shifted to issues of power relations, discourse, and representation. At that time, the problems of different forms of inequalities were re-examined, both in terms of the production of knowledge about tourism and the subject of research, while strong criticism was directed at one-sided views guided by analyses of tourist behavior and consumer practices. Anthropological studies of tourism have also taken an important place in scientific research discourses, offering relevant insights into the processes of constituting racial, ethnic, class, gender and other forms of relations and inequalities – between Third and First World countries, local communities and tourists in tourist destinations, tourism workers and tourists, or meeting people who are “strangers” to each other. By the end of the 20th century, there

were more inclusive considerations of hospitality from the perspective of anthropology, philosophy, sociology, and cultural studies. The focus of those research was on the relation between „host“ and „guest“, which was studied both metaphorically and empirically. Although the authors of these considerations have not always dealt with the phenomenon of tourism – they are considered relevant because they have initiated different ideas and possibilities for theorizing tourism. Thus, starting from the argument that hospitality is a primary feature of tourism, just like travel and leisure, and that it is an integral part of the world of tourism – in the presentation I analyze the phenomenon of tourism, specifically focusing on the relationship between „host“ and „guest“ in the contemporary tourism contexts. In the first part of the presentation, the relation between tourism and hospitality is discussed, and hospitality is understood both as a theoretical concept and a socio-cultural phenomenon and practice. In the second part I analyse the importance of hospitality for: theoretical tourism conceptualizations, understanding of the relationships that are constituted in tourism, and studying practices and processes in tourism contexts. Due to a clearer illustration, the third part of the presentation highlights the interconnection of economic, social and cultural aspects of relations and roles of „host“ and „guest“, especially in terms of organization tourism production and consumption, spheres of exchange and hospitality practices – on the example of hotel industry research.

Key words: tourism, anthropological approach, hospitality.

CV

Lara Koncar was born 1989 in Belgrade. She is a PhD candidate at the Department in Cultural and Media Studies (Faculty of Political Sciences, University of Belgrade). She obtained MA degree in Gender Studies (Faculty of Political Sciences, University of Belgrade) and BA degree in Ethnology and Anthropology (Faculty of Philosophy, University of Belgrade). Currently, she is working as Research Coordinator in Center for Women's Studies in Belgrade. Her main research topics concern the cultural studies, feminist theory, tourism studies and economic anthropology. She conducted various ethnographic fieldworks and qualitative researches with particular interests in labor sphere, such as: work in tourism and hospitality industries, seasonal work in agriculture, academic precariat, housework, and sexual exploitation in human

trafficking context. She participated in numerous scientific conferences presenting her research findings, both in Serbia, Croatia and Spain, and published several scientific papers in Serbia and Croatia. Lara Koncar is the laurate of the “Zagorka Golubovic” annual award for 2021, established by The Institute of Philosophy and Social Theory (University of Belgrade) for younger researchers for engaged research work, for the best text published in a scientific journal or a collection of scientific papers.

БИЉАНА АНЂЕЛКОВИЋ (Србија)

Етнографски институт САНУ

Методолошки изазови истраживања православне религиозности у Србији

Предвиђања о „крају религије“ која су започела још са просветитељством наставила су се кроз радове многих теоретичара и у првим деценијама 20. века. Супротно предвиђањима, последње деценије тог столећа обележио је глобални феномен ревитализације религије, који се у Србији поклопио са периодом друштвене, политичке и економске кризе која је наступила заједно са распадом и ратовима на простору бивше Југославије. Због тога се религијски препород у домаћој науци углавном посматрао у контексту ретрадиционализације српског друштва или буђења националног идентитета. Значајан део научних истраживања био је усмерен на јавно деловање Српске православне цркве (СПЦ) и њених представника, на пораст броја православних верника, на трансформације у начину прослављања најзначајнијих верских празника и на увођење веронауке у основне и средње школе.

Паралелно са тим јавним, видљивим и у науци највише обрађеним сегментима повратка религије, догађала се унутрашња трансформација како саме СПЦ тако и популације верника. То значи да је пораст броја православних верника у Србији имао бар два узрока који су, често независно један од другог, подстицали вернике да се окрену православљу. Први, који је директно повезан са национализмом/етницитетом, прошлости, традицијом и националном митоло-

гијом; док је други дубоко био личан и повезан да индивидуалним духовним развојем.

У овом излагању биће приказани различити облици „православности“, тј. интерпретација верника о томе шта значи бити *православац*. Примери су прикупљени током етнографских истраживања ходочашћа и литургијског православља у периоду од 2016. до 2021. године. Циљ излагања је да укаже на одређене проблеме и ограничења антрополога приликом истраживања различитих типова религиозности, односно различитих категорија православних верника, као и да укаже на потребу за дефинисањем методолошког приступа помоћу кога би се у будућности лакше спроводила истраживања православља у Србији.

Кључне речи: православље, религиозност, (де)секуларизација, Србија.

CV

Биљана Анђелковић запослена је као научни сарадник у Етнографском институту САНУ. Докторирала је 2021. године на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, где је претходно завршила основне и мастер студије. Бави се истраживањем православних ходочашћа, црквеног православља и (ре)презентацијом светих места у јавном дискурсу. Као истраживач обављала је теренска истраживања у Србији, Хрватској и Црној Гори.

BILJANA ANĐELKOVIĆ (Serbia)

Institute of Ethnography SASA

Methodological challenges of research on Orthodox religiosity in Serbia

Predictions about the „end of religion“ that began with the Enlightenment continued through the work of many theorists in the first decades of the 20th century. Contrary to predictions, the last decade of that century was marked by the global phenomenon of religious revival, which in Serbia coincided with the period of social, political and economic crisis that occurred together with the disintegration and wars in the former Yugoslavia. Therefore, the religious revival in academic papers was mainly researched in the context of retraditionalization or awakening of national identity. A significant part of scientific research was focused on the public activities of the Serbian Orthodox Church (SOC) and its representatives, on increasing the number of Orthodox believers, on transformations in the way of celebrating the most important religious holidays and on introducing religious education in primary and secondary schools. In parallel with these public, visible and the most elaborated segments of the religious revival, there was an internal transformation of both the Serbian Orthodox Church and the population of believers. This means that the increase in the number of Orthodox believers in Serbia had at least two causes that, often independently of each other, encouraged believers to convert to Orthodoxy. The first, which is directly related to nationalism / ethnicity, past, tradition and national mythology; and the second, which is deeply personal and connected to individual spiritual development.

In this presentation, I will present various forms of Orthodoxy in Serbia, as well as the believer's interpretation and understanding of what does it mean to be Orthodox Christian. Examples were collected during the ethnographic research of pilgrimage and liturgical Orthodoxy between 2016 and 2021. The aim of the presentation is to point out certain problems and limitations of anthropological research of different types of religiosity, ie different categories of Orthodox believers, as well as to point out the need to define a methodological approach to facilitate Orthodox research in Serbia in the future.

Key words: Christian Orthodoxy, religiosity, (de)secularisation, Serbia.

CV

Biljana Andelković is engaged as a Research Associate at the Institute of Ethnography SASA. She received a PhD degree in 2021 at the Department of Ethnology and Anthropology of the Faculty of Philosophy (University of Belgrade), where she previously obtained a bachelor and a master degree. Her research interest focused on Orthodox pilgrimages, church orthodoxy, and (re)presentation of holy places in public discourse. As a researcher, she conducted field research in Serbia, Croatia and Montenegro.

Индекс аутора

- 109** **Аксић, Нина**, Етнографски институт САНУ (Србија)
– nina.aksic@ei.sanu.ac.rs
- 140** **Анђелковић, Биљана**, Етнографски институт САНУ (Србија)
– andjelkovicb@gmail.com
- 73** **Банић Грубишић, Ана**, Универзитет у Београду – Филозофски факултет,
Одсек за етнологију и антропологију (Србија) – agrubisi@f.bg.ac.rs
- 101** **Баћевић, Јана**, Универзитет у Дараму (УК)
– jana.bacevic@durham.ac.uk
- 125** **Благојевић, Гордана**, Етнографски институт САНУ (Србија)
– gblagojevic@hotmail.com
- 97** **Брковић, Чарна**, Универзитет у Гетингену (Немачка)
– carna.brkovic@uni-goettingen.de
- 23** **Бујачић, Лидија**, Филозофски факултет Универзитета Црне Горе,
Подгорица-Никшић (Црна Гора) – lidijav@t-com.me
- 61** **Вуковић, Соња**, Лабораторија за биоархеологију, Одсек за археологију, Универзитет
у Београду – Филозофски факултет (Србија) – sonja.vukovic@gmail.com
- 65** **Духачек, Нађа**, Центар за женске студије (Србија)
– nadja.duhacek@gmail.com
- 89** **Жакула, Соња**, Етнографски институт САНУ (Србија)
– sonyazzz@gmail.com
- 55** **Игњатовић, Сузана**, Институт друштвених наука (Србија)
– signjatovic@idn.org.rs
- 121** **Јаковљевић Шевић, Тијана**, Регионални-међународни музеј женске културе
(Немачка) – t.jakovljevic-sevic@frauenindereinenwelt.de
- 81** **Какампуре, Реа**, Национални и Каподистријин универзитет у Атени (Грчка)
– rkakamp@primedu.uoa.gr
- 134** **Кончар, Лара**, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду (Србија)
– larakoncar@hotmail.com

- 27 Миленковић, Милош**, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одсек за етнологију и антропологију (Србија) – milmil@f.bg.ac.rs
- 41 Милосављевић, Зоран**, Институт за јавно здравље „Др Милан Јовановић Батут“ (Србија) – cabinetz13@gmail.com
- 103 Митровић, Катарина**, Етнографски институт САНУ (Србија)
– katarina.mitrovic@ei.sanu.ac.rs
- 85 Младеновић Рибич, Наташа**, Етнографски музеј у Београду, Центар за нематеријално културно наслеђе (Србија) – natasa.mladenovic.ribic@etnografskimuzej.rs
- 129 Момчиловић Јовановић, Александра**, Музеј Југославије (Србија)
– aleksandra.momcilovic@mij.rs
- 77 Нунанаки, Афродита-Лидија**, Национални и Каподистријин универзитет у Атини (Грчка) – aphrodite.nounanaki@yahoo.gr
- 114 Обшуст, Кристијан**, Архив Војводине (Србија)
– obsust.kristijan@gmail.com
- 19 Подјед, Дан**, Истраживачки центар Словеначке академије наука и уметности (Словенија) – dan.podjed@zrc-sazu.si
- 33 Поткоњак, Сања**, Одсек за етнологију и културну антропологију, Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу (Хрватска) – spotkonjak@ffzg.hr
- 51 Радивојевић, Соња**, Етнографски институт САНУ(Србија)
– sonja.radivojevic@ei.sanu.ac.rs
- 37 Тодорић Милићевић, Теодора**, Универзитет у Београду, Филолошки факултет (Србија) – teodora.todoric.milicevic@gmail.com
- 45 Ћуковић, Јелена**, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одсек за етнологију и антропологију (Србија) – jelena.cukovic@yahoo.com

Index of Authors

- 112** **Aksić, Nina**, The Institute of Ethnography SASA (Serbia)
– nina.aksic@ei.sanu.ac.rs
- 142** **Andelković, Biljana**, The Institute of Ethnography SASA (Serbia)
– andjelkovicb@gmail.com
- 75** **Banić Grubišić, Ana**, Department of Ethnology and Anthropology, Faculty of Philosophy
University of Belgrade (Serbia) – agrubisi@f.bg.ac.rs
- 102** **Baćević, Jana**, Durham University (UK)
– jana.bacevic@durham.ac.uk
- 127** **Blagojević, Gordana**, Institute of Ethnography SASA (Serbia)
– gblagojevic@hotmail.com
- 99** **Brković, Čarna**, University of Goettingen (Germany)
– carna.brkovic@uni-goettingen.de
- 25** **Vujačić, Lidija**, Faculty of Philosophy, University of Montenegro, Podgorica-Nikšić
(Montenegro) – lidijav@t-com.me
- 63** **Vuković, Sonja**, Laboratory for bioarchaeology, Archaeology Department, University of
Belgrade – Faculty of Philosophy (Serbia) – sonja.vukovic@gmail.com
- 68** **Duhaček, Nađa**, Center for Women's Studies (Serbia)
– nadja.duhacek@gmail.com
- 92** **Žakula, Sonja**, Institute of Ethnography SASA (Serbia)
– sonyazzz@gmail.com
- 58** **Ignjatović, Suzana**, Institute of Social Sciences (Serbia)
– signjatovic@idn.org.rs
- 123** **Jakovljević Šević, Tijana**, Museum of Women's Culture Regional-International
(Germany) – t.jakovljevic-sevic@frauenindereinenwelt.de
- 83** **Kakampoura, Rea**, Pedagogical Department of Primary Education, National and
Kapodistrian University of Athens (Greece) – rkakamp@primeu.uoa.gr
- 137** **Končar, Lara**, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade (Serbia)
– larakoncar@hotmail.com

- 29 Milenković, Miloš**, University of Belgrade – Faculty of Philosophy, Department of Ethnology and Anthropology (Serbia) – milmil@f.bg.ac.rs
- 43 Milosavljević, Zoran**, Institute of Public Health of Serbia „Dr Milan Jovanović Batut“ (Serbia) – cabinetz13@gmail.com
- 106 Mitrović, Katarina**, The Institute of Ethnography SASA (Serbia)
– katarina.mitrovic@ei.sanu.ac.rs
- 87 Mladenović Ribić, Nataša**, Ethnographic Museum in Belgrade – Center for the Intangible Cultural Heritage of Serbia (Serbia) – natasa.mladenovic.ribic@etnografskimuzej.rs
- 132 Momčilović Jovanović, Aleksandra**, Museum of Yugoslavia (Serbia)
– aleksandra.momcilovic@mij.rs
- 79 Nounanaki, Aphrodite-Lidia**, Pedagogical Department of Primary Education, National and Kapodistrian University of Athens (Greece) – aphrodite.nounanaki@yahoo.gr
- 117 Obšust, Kristijan**, The Archives of Vojvodina (Serbia)
– obsust.kristijan@gmail.com
- 21 Podjed, Dan**, Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (Slovenia)
– dan.podjed@zrc-sazu.si
- 35 Potkonjak, Sanja**, Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Philosophy, University of Zagreb (Croatia) – spotkonjak@ffzg.hr
- 53 Radivojević, Sonja**, Institute of Ethnography SASA (Serbia)
– sonja.radivojevic@ei.sanu.ac.rs
- 39 Todorić Milićević, Teodora**, University of Belgrade, Faculty of Philology (Serbia) – teodora.todoric.milicevic@gmail.com
- 47 Ćuković, Jelena**, Department for ethnology and anthropology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade (Serbia) – jelena.cukovic@yahoo.com

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.7»20»(048)

121»20»(048)

316.2»20»(048)

АНТРОПОЛОГИЈА (у) будућности / [главни и одговорни уредник Драгана Радојичић]
; [уредник Бојана Богдановић]. - Београд : Етнографски институт САНУ : Археолошки
институт, 2022 (Београд : Финеграф). - 148 стр. ; 24 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - На срп. насл. стр.: Anthropology of/in the future.
- Тираж 300. - Стр. 9-12: Уводна реч / Бојана Богдановић. - Биографије аутора уз текст.
- Регистар.

ISBN 978-86-7587-115-6 (ЕИ)

а) Антропологија -- Интрердисциплинарни приступ -- 21в -- Апстракт

COBISS.SR-ID 71972873

